

GÖTEBORGS UNIVERSITET
HANDELSHÖGSKOLAN

Magisteruppsats i företagsekonomi
Externredovisning
Vårterminen 2010

IAS 19

”Aktuariella antaganden - ingen exakt vetenskap”

Författare:

Marketa Malinkova 831129

Karin Johansson 851218

Handledare:

Anki Walldén

Jan Marton

Förord

Vi vill börja med att rikta ett stort tack till våra respondenter. Utan deras insatser hade denna studie inte varit genomförbar.

Ett stort tack riktas även till våra handledare, Anki Walldén och Jan Marton för det stöd och den inspiration som de bidragit med. Vi vill även tacka Annika Gustavsson för all den tid som hon avvarat för att hjälpa oss. Dessutom vill vi tacka alla opponenter för deras råd, engagemang och konstruktiva kritik, vilka gjort att studien kunnat utvecklas ytterligare. Utöver detta vill vi tacka familj och vänner för det överseende de haft under tiden som arbetet med denna uppsats fortlöpt.

Göteborg den 9 juni 2010

Marketa Malinkova

Karin Johansson

Abstract

Master thesis in Financial Accounting, University of Gothenburg, School of Business, Economics and Law

Authors: Marketa Malinkova, Karin Johansson

Supervisor: Anki Walldén, Jan Marton

Title: IAS 19”Actuarial assumptions – no exact science”

Background: Defined benefit plans are known for their high degree of uncertainty, which occurs because of a number of difficult assessments that have to be made. These assessments are known as actuarial assumptions. Redovisningsrådet’s Recommendation 29, a Swedish equivalent to IAS 19: Employee benefits, took effect from 1 January 2004. The transition to IAS 19 was a significant change for companies because the previous accounting method differed significantly from the new one, especially when it comes to post-employment benefits in the form of pension plans. Companies could no longer use Finansinspektionen’s assumptions and became themselves responsible for its determination.

Research questions: How are the actuarial assumptions determined? How has the financial crisis influenced the determination of actuarial assumptions? How is the neutrality of actuarial assumptions achieved?

Purpose: The overall aim of this paper is to describe how actuarial assumptions are determined, how the financial crisis has influenced the determination of actuarial assumptions and how the neutrality of actuarial assumptions is achieved. This will hopefully lead to a deeper understanding of how the valuation of pension commitments is done.

Method: The study is qualitative. Interviews with experts on pension accounting at five companies have been made. In our analysis we initially compared the different respondents’ answers with each other in order to find patterns. We then compared the observed patterns with the material to be found in our frame of reference. Consideration was also taken for the materiality of pension plans.

Conclusions: All the surveyed companies employ actuarial services for the determination of actuarial assumptions and it is the financial assumptions which are the focus of this consultancy. The surveyed companies rely on the actuary’s assessment in varying degrees. In three of the five cases there is a need to hire a global actuary for all defined benefit pension plans. Three of the five companies expressed difficulty in determining the discount rate. The companies’ assessment of inflation in Sweden is based on Riksbanken’s long-term inflation target. In Great Britain two methods for the assessment of inflation are used, the central bank’s long-term inflation target or the market-based inflation. In three of five cases companies reviewed the demographic assumptions, such as personnel turnover, annually. Life expectancy is changed only when new statistical tables are published which is the same in all the surveyed companies. We found that the global financial crisis gave rise to various usages of the IASB’s rules treating actuarial assumptions. The companies describe the actuarial assumptions’ neutrality is achieved by the process in which number of parties are included; the party emphasized in most cases is the actuaries.

Sammanfattning

Magisteruppsats i Externredovisning, vid Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet, vårterminen 2010.

Författare: Marketa Malinkova, Karin Johansson

Handledare: Anki Walldén, Jan Marton

Titel: IAS 19 ”Aktuariella antaganden – ingen exakt vetenskap”

Problembakgrund: Förmånsbestämda pensionsplaner är kända för sin höga grad av osäkerhet, då ett antal svåra bedömningar tvingas göras. Dessa bedömningar kallas aktuariella antaganden. Redovisningsrådets rekommendation 29, som är en svensk motsvarighet till IAS 19: Ersättningar till anställda, började gälla den 1 januari 2004. Dock innebar övergången till IAS 19 en stor förändring för de berörda bolagen då det tidigare redovisningssättet skiljde sig avsevärt från det nyinförda, främst vad det gäller ersättning efter avslutad anställning i form av pension. Fastställande av de aktuariella antagandena var en väsentlig skillnad för bolagen. Detta eftersom bolagen inte längre kunde använda sig av Finansinspektionens färdiga antaganden, utan själva blev ansvariga för dess framtagande.

Forskningsfrågor: Hur fastställs de aktuariella antagandena? Hur har den finansiella krisen påverkat fastställande av aktuariella antaganden? Hur uppnås att aktuariella antaganden är neutrala?

Syfte: Det övergripande syftet med denna uppsats är att beskriva hur de aktuariella antagandena fastställs, hur den finansiella krisen har påverkat fastställande av aktuariella antaganden samt hur antagandena uppnår neutralitet. Genom detta är vår förhoppning att kunna skapa en djupare förståelse kring hur värdering av pensionsåtaganden går till.

Metod: Studien är av kvalitativ karaktär. Intervjuer med pensionsredovisningsexperter på totalt fem bolag har gjorts. I arbetet med att analysera det empiriska materialet valde vi först att jämföra de olika respondenternas empiriska material med varandra, detta för att finna mönster. Vidare jämförde vi observerade mönster med det material som återfinns i vår referensram. Vid analysarbetet har hänsyn tagits till pensionsplanernas storlek, det vill säga dess väsentlighet, mätt som dess andel av balansomslutning.

Slutsatser: Samtliga undersökta bolag använder sig av aktuariella tjänster vid fastställande av aktuariella antaganden, och det är de finansiella antagandena som ligger i fokus vid detta samarbete. De undersökta bolagen förlitar sig på aktuariens bedömning i olika hög grad. Det föreligger ett behov i tre av fem fall att anlita en global aktuarie för samtliga förmånsbestämda pensionsplaner. Tre av de fem undersökta bolagen uttryckte svårigheter vid fastställandet av diskonteringsränta. De undersökta bolagen fastställer inflation i Sverige utifrån Riksbankens långsiktiga mål. I Storbritannien används två metoder vid fastställande av inflation, Centralbankens långsiktiga inflationsmål eller marknadsmässiga inflation. I tre av fem fall omprövas demografiska antaganden, såsom personalomsättning, årligen. Förväntad livslängd ändras först då nya tabeller ges ut i samtliga undersökta bolag. Vi kunde konstatera att den globala finanskrisen gav upphov till olika tillämpningar av IASBs regelverk avseende aktuariella antaganden. Bolagen beskriver att de aktuariella antagandenas neutralitet uppnås genom att det i processen av fastställande ingår ett flertal parter, den part som betonas i de flesta fall är aktuarier.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Problembakgrund	1
1.2 Problemdiskussion	2
1.3 Forskningsfrågor	3
1.4 Syfte	3
1.5 Avgränsning	3
1.6 Begrepp	4
2. Metod	5
2.1 Undersökningsupplägg	5
2.2 Undersökningens ansats	5
2.3 Insamling av kvalitativ data	5
2.3.1 Intervjuguide	6
2.3.1.1 Koppling mellan forskningsfrågor, intervjuguide samt referensram	6
2.3.2 Genomförande av intervjuer.....	7
2.4 Val av respondenter.....	7
2.5 Litteraturinsamling	8
2.6 Metod för analys.....	8
2.7 Studiens validitet och reliabilitet.....	9
2.7.1 Validitet.....	9
2.7.2 Reliabilitet	9
3. Referensram	11
3.1 Redovisning enligt IFRS och IAS 19	11
3.1.1 IASB:s Föreställningsram och kvalitativa egenskaper.....	11
3.1.2 IAS 19	12
3.2 Aktuariella antaganden.....	13
3.2.1 Diskonteringsfaktor	14
3.2.2 Inflation	16
3.2.3 Förväntad livslängd	17
3.3 Earningsmanagement inom pensionsredovisning	17
4. Empiri & Analys	19
4.1 Forskningsfråga ett: Hur fastställs de aktuariella antagandena?	19
4.1.1 Intervjufråga 1	19
4.1.2 Intervjufråga 2	22
4.1.3 Intervjufråga 3	23
4.1.4 Intervjufråga 4	25
4.1.5 Intervjufråga 5	26
4.2 Forskningsfråga två: Hur har den globala finanskrisen påverkat fastställandet av antagandena?	26
4.2.1 Intervjufråga 6	26
4.2.2 Intervjufråga 7	27
4.3 Forskningsfråga tre: Hur uppnås att aktuariella antaganden är neutrala?	31

4.3.1 Intervjufråga 8	31
5. Slutsats	33
5.1 Slutsatser kring forskningsfråga nummer ett	33
5.2 Slutsatser kring forskningsfråga nummer två.....	34
5.3 Slutsatser kring forskningsfråga nummer tre	35
5.4 Förslag till fortsatt forskning.....	35
Källförteckning.....	37
Bilaga	40

1. Inledning

Detta kapitel inleds med en problembakgrund där IASBs regelverk presenteras, dessutom redogörs för svårigheter med redovisning av förmånsbestämda pensionsplaner. Vidare diskuteras problem kring aktuariella antaganden. Kapitlet utmynnar avslutningsvis med tre forskningsfrågor.

1.1 Problembakgrund

Harmoniseringen inom redovisning har ökat mycket under senare år (Carmona & Trombetta, 2008). Anledningar till detta är bland annat politisk integration, globalisering av finansiella marknader och företags verkande i olika rättsmiljöer. International Accounting Standards Board (IASB) har sedan 1973 arbetat med harmonisering av redovisning för noterade bolag genom att ge ut International Financial Reporting Standards/International Accounting Standards (IFRS/IAS) (Marton et al., 2008). Syftet med tillämpning av dessa standarder är att de finansiella rapporterna ska tillhandahålla information som är av hög kvalitet, transparent och jämförbar (IASPLUS, 2010). Från och med den 1 januari 2005 är det obligatoriskt för alla noterade bolag inom EU att upprätta sin koncernredovisning i enlighet med IFRS/IAS. Som en följd av detta har IASBs position som världsledande normsättare stärkts (Marton et al., 2008).

Enligt Carmona & Trombetta (2008) är de huvudsakliga orsakerna till framgången av IASBs regelverk att det är principbaserat och att det bygger på öppenhet och flexibilitet. Införandet av IASBs regelverk innebär för många länder en övergång från regel- till principbaserat redovisningssystem. Denna övergång ställer ökade krav på producenterna av redovisningen vad gäller förståelse av underliggande ekonomiska transaktioner, detta för att kunna avgöra den lämpligaste redovisningslösningen (Carmona & Trombetta, 2008; Schipper, 2003). Regelbaserade standarder innehåller omfattande vägledning kring hur standarden i fråga ska tillämpas (Schipper, 2003). Det finns även detaljerade numeriska exempel hur standarden ska tillämpas utifrån de specifika omständigheterna. Om denna vägledning försvinner måste företagen och deras revisorer utarbeta tillämpningsregler utifrån standardernas innehåll. Sådana regler i principbaserade redovisningssystem är nödvändiga för att skapa struktur i dessa system. Detta är viktigt då antalet situationer då redovisare tvingas göra egna uppskattningar och bedömningar ökar. Regelbaserade redovisningssystem innebär alltså att det föreligger en mindre osäkerhet i redovisarens arbete, eftersom tillämpningen är mer mekanisk (Carmona & Trombetta, 2008).

Förmånsbestämda pensionsplaner som behandlas i Ersättningar till anställda (IAS 19) anses vara ett av de mest problematiska redovisningsområdena inom IASBs regelverk (Tweedie, 2007), och därmed ställs höga krav på redovisaren. Mer specifikt är det mest kritiska området så kallade ”final-pay”-förmånsbestämda planer (Beechy, 2009). I dessa bestäms de framtida pensionsutbetalningarna utifrån slutlönen, lönen nära pensioneringen eller på lönen under arbetslivets bästa år (Marton et al., 2008). Att mäta pensionsförpliktelser är en komplex bedömningsprocess, något som intygas i IAS 19, p. 48:

”Redovisningen av förmånsbestämda planer är komplicerad, eftersom det krävs aktuariella antaganden för att beräkna förpliktelsen och kostnaden och eftersom det kan uppstå aktuariella vinster och förluster. Dessutom beräknas förpliktelserna till diskonterade värden eftersom de kan komma att regleras många år efter att de anställda utfört tjänsterna”.

Pensionsförpliktelser är kända för den höga graden av osäkerhet som de innefattar (Napier, 2009). Med osäkerhet avses de aktuariella antaganden som företagen måste göra för att uppskatta pensionsförpliktelsestörlek. Företagen måste ta ställning till ett antal svåröversäglbara antaganden, exempelvis framtida löneökningstakt, inflation, den anställdes förväntade livslängd och diskonteringsfaktor (ibid).

Före införandet av IASBs regelverk i Sverige fördes en diskussion kring konsekvenserna av övergången till IFRS (Marton et al., 2008). Övergången till mer princip- och bedömningsbaserad redovisning för med sig utökade krav på redovisare då antalet situationer där redovisare tvingas göra egna uppskattningar och bedömningar ökar. Övergången till IAS 19 innebar en stor förändring för de berörda bolagen då det tidigare redovisningssättet skiljde sig avsevärt från det nyinförda, främst vad det gäller ersättning efter avslutad anställning i form av pension (Janzon, 2003). Fastställande av de aktuariella antagandena var en väsentlig skillnad för bolagen. Detta eftersom bolagen inte längre kunde använda sig av Finansinspektionens färdiga antaganden, utan själva blev ansvariga för dess framtagande (ibid).

1.2 Problemdiskussion

Små förändringar av aktuariella antaganden kan leda till stora förändringar i pensionsförpliktelsestörlek (Napier, 2009). En av de största underskattningarna uppstår i förväntad livslängd (ibid). Om den förväntade livslängden förändras om ett år leder det till en genomsnittlig förändring på 3-4 procent av pensionsförpliktelsestörleken (Blake et al., 2008). Enligt May et al. (2005, återgiven i Gaum, 2009) leder en enprocentig förändring i diskonteringsfaktor till en genomsnittlig ökning eller minskning av pensionsförpliktelsestörlek med femton procent. Valet av diskonteringsränta bör inte bygga på företagsspecifika förutsättningar utan på marknadsspecifika (Bozewicz, 2004)¹. Bozewicz (2004) menar att trots skillnader i den respektive arbetskraftens demografi så borde det inte finnas stora skillnader mellan företagen vad det gäller val av diskonteringsfaktor, framförallt inom samma bransch. Verkligheten visar dock på att det finns en relativt stor variation i diskonteringsfaktor mellan olika företag (ibid). Denna slutsats bekräftas även av en magisteruppsats gjord av Danin & Hed (2009), som studerade valet av diskonteringsfaktor i svenska börsnoterade koncerner. Fasshauer et al. (2008) undersökte valet av diskonteringsränta bland 88 börsnoterade bolag i Storbritannien. Studien visade däremot på att de flesta diskonteringsräntorna låg väl samlade kring medianen. Ett flertal räntor var dock för aggressivt satta och författarna uppmanar till vidare forskning kring detta. Svårigheter som uppstår kring diskonteringsränta intygas även av Napier (2009) som menar att valet av diskonteringsfaktor har varit den huvudsakliga orsaken till oenigheter inom pensionsredovisning under de senaste 25 åren.

Det faktum att diskonteringsräntan på pensionsskulderna kan fastställas på två skilda sätt ger upphov till bristande jämförbarhet mellan företag i olika länder (ED, 2009). Diskonteringsräntan bestäms utifrån marknadsmässig avkastning för antingen företagsobligationer eller statsobligationer. Som en följd av finanskrisen sjönk räntan på statsobligationer 2008, samtidigt som räntan på företagsobligationer steg. Detta ledde till att företag i länder utan en fungerande marknad för företagsobligationer redovisade en högre pensionsskuld än företag i andra länder (ibid). Därmed kan sägas att finanskrisen bidrog till att jämförbarheten mellan företags pensionsskulder ytterligare försämrades. Finanskrisen orsakade även svårigheter med fastställande av diskonteringsräntan, då en exakt tillämpning

¹ Informationen berör den amerikanska standarden SFAS 87, som bygger på samma huvudprinciper som de i IAS 19

av standarden hade lett till en missvisande redovisning (Rundfeldt, 2009). Svårigheterna med fastställande av diskonteringsräntan bekräftas även av företag, exempelvis skriver Volvo i sin årsredovisning 2008: ”den rådande marknadssituationen gör att diskonteringsräntan är särskilt svårbedömd”.

En potentiell förändring av aktuariella antaganden har som tidigare nämnts en stor betydelse på företagets balans- och resultaträkning. Då processen med fastställande av dessa antaganden är komplex och kräver en hel del bedömningar kan det finnas en risk att företagsledningarna försöker påverka fastställandet av dessa (Glaum, 2009). Detta för att undvika negativa effekter på vissa finansiella nyckeltal samt på intäkter (ibid). I standarden uttrycks ett krav på att antaganden ska vara neutrala (p.72, IAS 19). Den befintliga forskningen, som bygger nästan uteslutande på amerikansk data, tyder dock på att den flexibilitet som innefattas i fastställande av aktuariella antaganden används av företagsledningarna för att påverka resultat- samt balansräkning på önskvärt sätt (Glaum, 2009).

Glaum (2009) ger några förslag på områden som den framtida forskningen inom pensionsredovisning borde fokusera på. Han efterfrågar studier vars syfte är att skapa en djupare förståelse för hur pensionsredovisning går till. Det vill säga på vilket sätt beslut fattas kring hur pensionsförpliktelser tas in i balansräkningen, hur dessa värderas samt vilken information som ges. De aktuariella antagandena utgör en nödvändig del i pensionsförpliktelsernas värderingsprocess. Därför anser vi att följande forskningsfrågor kan vara bidra till nuvarande forskning i den bemärkelse att de förhoppningsvis kommer att leda till en djupare förståelse kring hur värdering av pensionsförpliktelser går till.

1.3 Forskningsfrågor

- 1) Hur fastställs de aktuariella antagandena?
- 2) Hur har den finansiella krisen påverkat fastställande av aktuariella antaganden?
- 3) Hur uppnås att aktuariella antaganden är neutrala?

1.4 Syfte

Det övergripande syftet med denna uppsats är att beskriva hur de aktuariella antagandena fastställs, hur den finansiella krisen har påverkat fastställande av aktuariella antaganden samt hur antagandena uppnår neutralitet. Genom detta är vår förhoppning att kunna skapa en djupare förståelse hur värdering av pensionsåtagande går till.

1.5 Avgränsning

Studien ämnar behandla de aktuariella antaganden som görs i samband med beräkning av förmånsbestämda pensionsåtaganden. IAS 19 är indelat i fyra separata delar: kortfristig ersättning, ersättning efter avslutad anställning, övrig långfristig ersättning samt ersättning vid uppsägning. Studien berör enbart, ersättning efter avslutad anställning i form av förmånsbestämda pensionsplaner. Därmed är studien även avgränsad från avgiftsbestämda pensionsplaner.

1.6 Begrepp

Aktuarie – En tjänsteman som är specialiserad på fastställande av aktuariella antaganden och beräkningar av pensionssskuld

Avgiftsbestämd plan- innebär att företaget för över medel till fonder, stiftelser, försäkringsbolag och att framtida pensionsutbetalning beror på utfallet av förvaltningen av tillgångarna. I dessa planer bär den anställde ”risken”(Marton et al.,2008)

Exposure draft (ED) – ett utkast till en IFRS standard

Förvaltningstillgångar -tillgångar kopplade till pensionsplaner, så kallade fonderade planer, med syfte att bidra med medel för att kunna täcka den framtida pensionsförpliktelsen

IBOX AA – en förstklassig företagsobligation

IFRIC 14- en tolkning av IAS 19 som behandlar begränsningen av en förmånsbestämd tillgång, lägsta fonderingskrav och samspelet dem emellan

International Accounting Standard Board (IASB)- en internationell organisation som arbetar för att kvalitetsförbättra internationell finansiell redovisning och arbeta för en internationell konvergens av redovisningsstandarder

Näringslivets Redovisningsgrupp (NRG)- en grupp där man kan diskutera och försöka påverka diskussionsunderlag från IASB innan dessa är fastslagna inom EU

Volatilitet – prISRörlighet på finansiella marknader

2. Metod

I detta kapitel redogörs för gjorda metodval, samt för de effekter som vald metod har på uppsatsens validitet och tillförlitlighet.

2.1 Undersökningsupplägg

Undersökningens upplägg måste anpassas till studiens forskningsfrågor samt syfte (Jacobsen, 2002). Syftet med denna uppsats är att beskriva hur fastställande av aktuariella antaganden i samband med värdering av förmånsbestämda pensionsplaner går till, hur den finansiella krisen har påverkat fastställandet av aktuariella antaganden samt att beskriva hur de aktuariella antagandena uppnår neutralitet. Studien lägger alltså fokus på en redovisares perspektiv.

Valt undersökningsupplägg kan antingen bli intensivt eller extensivt (Jacobsen, 2002). Intensiv metod innebär att forskaren går in på djupet med några få enheter för att studera många nyanser och detaljer medan den extensiva metoden innebär att forskaren går på bredden för att beskriva fenomenets omfattning. Vi vill utifrån uppsatsen syfte skapa en djupare förståelse kring hur värdering av pensionsförpliktelser går till. För att åstadkomma detta krävs att gå in på djupet av denna problematik och att ha en strävan efter att få en gedigen beskrivning. Det är för oss av resursmässiga skäl omöjligt att få denna beskrivning av ett stort antal enheter. Inget krav föreligger att uttala oss kring hur många bolag som gör på det ena eller andra sättet, utan fokus ligger på det unika och speciella hos varje enhet. Eftersom generalisering inte är något krav och eftersom många nyanser vill undersökas, är det intensiva undersökningsupplägget lämpligast för de valda forskningsfrågorna.

2.2 Undersökningens ansats

Datinsamling kan ske antingen kvalitativt eller kvantitativt. Medan siffror står i fokus vid kvantitativa ansatser, så spelar språket och dess användning vid kommunikation och dialog en central roll vid kvalitativa ansatser (Jacobsen, 2002). Det föreligger ofta ett starkt samband mellan valet av intensivt undersökningsupplägg och kvalitativa ansatser (ibid). Kvalitativa studier är ofta intensiva, då det av resursmässiga skäl kan vara omöjligt att undersöka många enheter (ibid). Som vi tidigare nämnt krävs det av studiens syfte att gå på djupet med ett mindre antal enheter och därför är en kvalitativ ansats lämplig. Ett ytterligare argument för den kvalitativa ansatsen är att det i den kvalitativa ansatsen till skillnad från den kvantitativa inte föreligger avsikt att generalisera utifrån det empiriska materialet som man kommit fram till. Istället kan resultatet ge ny kunskap, ökad förståelse och fördjupad insikt till följd av genomtänkta tolkningar(ibid).

En stor skillnad mellan den kvalitativa och kvantitativa ansatsen består i hur pass strukturerad insamlingen av informationen är (ibid). Den kvalitativa ansatsen karaktäriseras av sin öppenhet, med detta menas att det inte föreligger krav på kategorisering av den information som samlas in innan undersökningen inleds. Detta faktum utgör en stor fördel i denna ansats i den bemärkelsen att insamlad data får en hög intern giltighet(ibid).

2.3 Insamling av kvalitativ data

De vanligaste insamlingsmetoderna inom den kvalitativa ansatsen utgörs av den individuella intervjun, gruppintervjun och av dokumentundersökning (Jacobsen, 2002). Eftersom vår studie fokuserar på en redovisares perspektiv är en dokumentundersökning utesluten. I

processen med att fastställa aktuariella antaganden på ett bolag är ofta ett stort antal personer inblandade, både interna och externa. Därför hade en gruppintervju med alla som är inblandade i denna process varit det bästa alternativet. Men på grund av vår tidsmässiga och resursmässiga ram faller detta alternativ bort. Därmed återstår individuell intervju. Eftersom det ofta är en person på bolaget som bär det huvudsakliga ansvaret att ge rekommendationer gällande aktuariella antaganden, är det denna person vi ämnat intervju.

Det finns ett flertal sätt att genomföra en individuell intervju på. Man kan välja mellan besöksintervju, telefonintervju och e-postbaserade intervjuer (Sauders, 2007). Eftersom värdering av pensionsförpliktelser är av komplex natur ansåg vi att intervjuer ”ansikte mot ansikte” är att föredra. Enligt Eriksson och Wiedersheim-Paul (2001) består de främsta fördelarna med besöksintervju av möjligheten till att kontrollera intervjusituationen, exempelvis kontrollera att respondenten är fokuserad på intervjun. Besöksintervjuer skapar lättare en förtrolig stämning, som kan leda till mer tillförlitliga svar (Jacobsen, 2002). Intervjuaren har vidare möjligheten att observera hur intervjuobjektet uppträder vid intervjun, vilket exempelvis kan underlätta för intervjuaren att avgöra om följdfrågor alternativt mer djupgående frågor är lämpliga att ställa. Dock gjorde vi av tidsmässiga skäl ett undantag, ett av de undersökta bolagen intervjuades via telefon.

2.3.1 Intervjuguide

Den stora fördelen med kvalitativa ansatser är, som nämnts ovan, att forskaren inte på förhand behöver styra den information som skall samlas in. Emellertid kan ingen forskare vara helt öppen vid datainsamlingen (Jacobsen, 2002). Detta beror på att alla har med sig sina förutfattade meningar som påverkar huruvida den erhållna informationen anses vara relevant eller ej. Istället för att prata om rena kvalitativa eller kvantitativa ansatser har det blivit allt vanligare med mer eller mindre öppna ansatser vid datainsamling (ibid). En intervju kan alltså vara mer eller mindre strukturerad. Vi har genom att studera IASBs regelverk och litteratur kring detta ämne identifierat ett antal underområden som hjälpt oss att sätta gränser för de data som samlades in. En del menar att sådana förstruktureringar utgör en slags slutning av den kvalitativa metodens ideal eftersom det uppstår en risk för att mindre relevant information erhålls (ibid). Med anledning av detta valde vi även att ha med frågor i intervjuguiden som inte är så begränsande, och därmed av en mer öppen karaktär. Vi anser dock att vi med hjälp av befintlig litteratur samt genom att intervju redovisningsexperten lyckats identifiera de underområden som är mest relevanta för studiens forskningsfrågor. Intervjuguide återfinns i bilaga.

2.3.1.1 Koppling mellan forskningsfrågor, intervjuguide samt referensram

Angående forskningsfråga ett, hur de aktuariella antagandena fastställs, har vi identifierat följande underområden – aktuariella tjänster, omprövning av demografiska antaganden, fastställande av inflationsantagande, problem med tabeller kring förväntad livslängd samt vilka aktuariella antaganden som är mest problematiska att fastställa. Del 3.2 i referensramen avser dessa underområden. Utvalda underområden för forskningsfråga ett behandlas i fråga 1-5 i studiens intervjuguide.

Vad gäller forskningsfråga två, hur den globala finanskrisen påverkat fastställandet av aktuariella antaganden, har endast ett problemområde identifierats, fastställande av diskonteringsfaktor för bokslutet år 2008. Fråga nummer sju i intervjuguiden avser detta problemområde. Vi valde även att ställa intervjufråga sex som överensstämmer med forskningsfråga nummer två. Detta för att eventuellt identifiera några ytterligare svårigheter en redovisare kan ställas inför i arbetet med att fastställa aktuariella antaganden i samband

med den finansiella krisen. Litteraturen kring denna forskningsfråga återfinns i referensramens kapitel 3.2 under avsnittet som behandlar diskonteringsränta.

Beträffande forskningsfråga tre, hur neutralitet gällande de aktuariella antaganden uppnås, har vi valt att ställa en intervjufråga som är identisk med denna forskningsfråga samt en fråga om respondenten anser att det finns ett utrymme för ledningen att göra orimliga antaganden. Den litteratur som avser forskningsfråga tre behandlas i referensramens del 3.3.

2.3.2 Genomförande av intervjuer

Samtliga av våra respondenter gav oss tillåtelse att spela in intervjuerna. Anledningen till att vi valde att spela in var att vi dels inte ville felcitera respondenten, dels inte missa viktig information. Dessutom bidrar inspelade intervjuer till att det är lättare att koncentrera sig på själva intervjun eftersom det sedan går att komplettera med inspelat material. En nackdel med inspelade intervjuer kan dock vara att respondenten kan känna oro för att nämna vissa saker av rädsla för att samtalet spelas in (Jacobsen 2002). Ingen av våra respondenter reagerade negativt på att vi ville spela in samtalen och därför anser vi att inspelningarna enbart hade positiva effekter.

Respondenterna fick intervjuguiden i förväg och på så sätt hade de möjlighet att förbereda sig inför intervjun och därmed lämna svar av högre detaljeringsgrad och relevans. Vid intervjuerna har båda uppsatsskrivarna närvarat, något som gett oss stöd och uppbackning. Varje intervju tog cirka 80 minuter i anspråk. Vi har valt att transkribera samtliga intervjuer direkt efter intervjutillfället, vilket vi anser är en stor fördel då man har det gångna samtalet i färskt minne. Det första utkastet av den transkriberade intervjun skickades till respondenterna för kommentarer och synpunkter.

2.4 Val av respondenter

Den teoretiska populationen vi är intresserade av att undersöka är börsnoterade koncerner i Sverige för vilka det är obligatorisk att tillämpa IASBs regelverk och därmed IAS 19. Samtidigt är det nödvändigt att bolaget i fråga har förmånsbestämda pensionsplaner i sin balansräkning. Valet av bolag gjordes med hänsyn till tre urvalskriterier: bolagets storlek, storleken på pensionsplanerna samt med hänsyn av bolagets verksamhetsländer.

Vi ansåg att det var av intresse med hänsyn tagen till uppsatsens syfte att välja ut bolag som har liknande förutsättningar. Detta kommer förhoppningsvis leda till intressanta iakttagelser utifrån en jämförbarhetssynpunkt. Svenska börsnoterade koncerner på OMX Nordic Exchange Stockholms Large Cap lista var av intresse. För att göra en bedömning gällande storlek på bolagens förmånsbestämda pensionsplaner valde vi att begränsa oss till bolag som hade förmånsbestämda pensionsförpliktelser som uppgick till minst två procent av balansomslutningen. Sådana pensionsplaner anses enligt Fasshauer et al. (2008) väsentliga. Eftersom ett bolags förmånsbestämda pensionsplaner redovisas separat för varje land var det av intresse att hitta bolag som hade pensionsplaner i samma länder. Detta eftersom ett av de aktuariella antagandena, diskonteringsfaktor, kan fastställas på två skilda sätt, beroende på om det finns en utvecklad marknad för företagsobligationer eller inte. Därmed ansåg vi att det var av intresse att undersöka ett land där det finns en sådan marknad och ett land där det inte finns. Det sista urvalskriteriet innebar att samtliga av de kontaktade bolagen hade pensionsplaner i Sverige och Storbritannien, eftersom diskonteringsfaktorn i dessa länder fastställs på olika sätt.

Urvalet av bolagen skedde på ett slumpmässigt sätt. Totalt kontaktade vi 12 bolag som uppfyllde de ovan nämnda urvalskriterierna. Vi hade i förväg bestämt att av tidsmässiga orsaker inte intervjua mer än sex bolag. Till slut blev det sammanlagt fem bolag som var villiga att ställa upp för individuella intervjuer. Några av de undersökta bolagen uttryckte önskemål om att behandlas anonymt, något som fick konsekvenser för det fortsatta arbetet med denna studie. Vi bestämde oss för att behandla samtliga bolag anonymt, detta för att alla bolag skulle behandlas lika. En konsekvens av detta är att inga exakta siffror kan anges då vi vill minimera möjligheten till identifiering av undersökta bolag.

Jacobsen (2002) menar att det i samband med urvalet av respondenter är nödvändigt att avgränsa dessa till vissa tidsramar. Avgränsningen i tid bör göras med hänsyn till de ställda forskningsfrågorna. Den första och tredje forskningsfrågan behöver inte avgränsas i tiden, då de kan anses beröra hela den tidsperioden i vilken standardens IAS 19 har gällt, det vill säga från och med den första januari 2005. I forskningsfråga ett fokuseras bland annat på inflationsantagande, angående detta gjordes en avgränsning vid analysarbete till år 2008. Den andra forskningsfrågan berör en speciell händelse, den finansiella krisen och dess påverkan på fastställandet av aktuariella antaganden och därmed görs här en avgränsning till år 2008.

På var och ett av de fem undersökta bolagen intervjuades en person som bär eller har burit det huvudsakliga ansvaret att ge rekommendationer gällande aktuariella antaganden för förmånsbestämda pensionsplaner. Det var viktigt med tanke på uppsatsens forskningsfrågor att personen i fråga hade jobbat med detta område under en längre tidsperiod och även ansvarade för att lämna rekommendationer gällande aktuariella antaganden under det finansiella krisåret 2008. Två av våra respondenter har inte jobbat med dessa frågor sedan två år tillbaka, då de bytt tjänst inom bolaget. Dessa respondenter är dock fortfarande aktiva i denna process, men på annat sätt. Vad gäller krisåret 2008 var alltså samtliga fem respondenter ansvariga för att lämna rekommendationer kring aktuariella antaganden.

2.5 Litteraturinsamling

För att identifiera problemområdets mest relevanta teman studerade vi IAS 19 med tyngdpunkt på förmånsbestämda pensionsplaner. Vidare har redovisningens kvalitativa egenskaper, som återfinns i IASBs Föreställningsram studerats. I arbetet med att inhämta relevant litteratur har vi tagit del av såväl befintlig forskningslitteratur som läroböcker inom detta område. I databasen Business Source Premier har vi använt följande sökord: *pension accounting, actuarial assumptions, actuaries, actuarial profession, discount rate, inflation rate, earningsmanagement, international accounting standard 19* och *international financial reporting standards*. Även svenska artiklar har studerats och dessa söktes vis databasen FAR SRS Komplet med sökord såsom *IAS 19, pensionskulder* samt *pensionsredovisning*. De ovan nämnda litteraturkällorna har sedan använts för att bygga upp ”Referensram”.

2.6 Metod för analys

Innan vi började analysera det empiriska materialet strukturerade vi upp materialet enligt intervjuguide för att få en överskådlighet. För att underlätta för läsaren har vi valt att ha empiri och analys i samma kapitel. Detta eftersom intervjuguiden består av åtta frågor och genom att en analys följer efter varje fråga kan läsaren snabbt jämföra med empiri. Studiens analys- och empiridel strukturerades upp enligt forskningsfrågorna och dess koppling till intervjuguiden.

I arbetet med att analysera det empiriska materialet valde vi först att jämföra de olika respondenternas empiriska material med varandra, detta för att finna mönster. Vidare

jämförde vi observerade mönster med det material som återfinns i vår referensram. Vid analysarbetet har hänsyn även tagits till pensionsplanernas storlek, det vill säga dess väsentlighet, mätt som dess andel av balansomslutning.

2.7 Studiens validitet och reliabilitet

Empirin som varje undersökningsupplägg resulterar i bör uppfylla kraven på validitet och reliabilitet. Validiteten indelas i två komponenter, intern- och extern validitet (Jacobsen, 2002).

2.7.1 Validitet

Intern validitet avser metodens förmåga att mäta de fenomenen som önskas undersökas (ibid). Den avgörande faktorn för att vi uppnått intern validitet i denna uppsats är om våra respondenter varit nog insatta i det undersökta området. Eftersom de allra flesta stora svenska bolag har en studentförmedlare på sitt huvudkontor, valde vi att i första hand kontakta de utvalda bolagen genom denna förmedlare. Därefter skickade förmedlaren vår förfrågan vidare till en enligt dem lämplig respondent. Efter att ha etablerat en kontakt med respondenten valde vi att komplettera med ytterligare information angående uppsatsen ämne för att försäkra oss om att respondenten var rätt intervjuobjekt. Eftersom vi dessutom valde att skicka ut vår intervjuguide i förväg anser vi att den interna validiteten förstärktes ytterligare.

Trots det faktum att lämpliga respondenter intervjuas bör man vara medveten om att dessa inte i alla fall vill eller kan ge ifrån sig all den information som undersökaren önskar (Jacobsen, 2002). Enligt vår mening var ett par av våra respondenter inte nog insatta i de frågor som behandlade Storbritannien. Detta ledde till olika detaljeringsgrad på de lämnade svaren från våra intervjuer. Anledningen till att respondenternas kunskap kring detta område skiljde sig åt beror på att olika bolag har olika ansvarsfördelning beträffande fastställande av aktuariella antaganden. Detta försvårade vårt analysarbete något då det blev svårare att jämföra vissa svar. För att få mer detaljerade svar på dessa frågor hade vi kunnat kontakta ansvarig pensionsredovisare på dotterbolag, men detta var av tidsmässiga skäl omöjligt. Som vi tidigare påpekade hade en gruppintervju varit det bästa alternativet för den interna validiteten, då processen med fastställande av aktuariella antaganden berör många personer. Detta var dock på grund av tidsmässiga och resursmässiga skäl inte möjligt.

Då vår undersökning skedde anonymt anser vi att det inte finns någon risk för att respondenterna lämnat icke-sanningsenlig information. Kinserdal (2006) menar att man genom att undersöka problematik kring ”earningsmanagement” inom pensionsredovisning via intervjuer kan få validitetsproblem, även då undersökningen är anonym. Vi har i vår undersökning, genom att fråga respondenten hur antagandenas neutralitet uppnås, berört denna problematik. Vi är medvetna om att det är möjligt att respondenterna inte gett oss helt sanningsenliga svar, men anser att det utifrån studiens syfte ändå är intressant att erhålla svar på denna fråga.

Extern validitet avser möjligheterna till generalisering (Jacobsen, 2002). Som vi tidigare nämnt ligger fokus på att beskriva den unika och speciella och inget krav på generalisering föreligger.

2.7.2 Reliabilitet

Reliabilitet avser det mätinstrument som används i undersökningen, dess trovärdighet och tillförlitlighet (Jacobsen, 2002). Undersökningen bör vid en upprepning, förutsatt att samma mätinstrument används, leda till ungefär samma resultat (ibid). Ett hot mot tillförlitligheten

vid kvalitativa undersökningar är en så kallad intervjuareffekt (ibid). Detta innebär att undersökaren påverkar intervjuobjektet. För att hantera denna problematik valde vi att uppträda på ett så neutralt sätt som möjligt. Ett annat problem är att undersökaren inte varit nog uppmärksam vid nedteckning av data (ibid). Då vi valde att spela in intervjun med hjälp av en diktafon fick vi möjligheten att lyssna igenom intervjuerna flera gånger och därmed försäkra oss om att vi inte missat viktig information. Vi valde att tillsammans sitta ned och transkribera de inspelade intervjuerna och detta ökade enligt vår mening tillförlitligheten ytterligare. Att vi dessutom valde att sända över de transkriberade via e-post till våra respondenter gjorde att respondenterna själva fick möjlighet att rätta till eventuella felaktigheter.

3. Referensram

Referensramen behandlar forskningsfrågornas relevanta regelverk samt tidigare forskning. Referensramen är indelad i tre delar: Redovisning enligt IFRS och IAS 19, aktuariella antaganden samt earningsmanagement.

3.1 Redovisning enligt IFRS och IAS 19

Från och med den 1 januari 2005 är det obligatoriskt för alla noterade bolag inom EU att upprätta sin koncernredovisning i enlighet med IFRS/IAS (Marton et al., 2008). IAS 19 var en av de första standarderna att antas av EU, då övergången till IFRS ägde rum (Amen, 2007).

3.1.1 IASB:s Föreställningsram och kvalitativa egenskaper

IASB har för avsikt att ge ut standarder som är principbaserade och inte regelbaserade. Med principbaserade standarder menas att standarden tar sin utgångspunkt i redovisningens principer som framgår av antagen föreställningsram för finansiell rapportering (Marton et al., 2008). Föreställningsramen innehåller de grundprinciper som varje standard beaktar i termer av redovisning, värdering och rapportering (ibid). Som förklarades i inledningen innehåller en regelbaserad redovisning regler kring hur en standard skall användas medan principbaserad redovisning innehåller relativt lite vägledning kring hur principerna skall användas vid en specifik situation. Vid principbaserad redovisning ställs högre krav på redovisaren då denne tvingas att inom ramen för redovisningens principer göra professionella bedömningar och tolkningar.

Då EU har antagit Föreställningsramen (FR) inom sin reglering, skall den användas av europeiska bolag som följer IFRS för att hämta vägledning (ibid). I punkt två stadgas att FR inte är en IAS standard och att dess innehåll inte är överordnat innehållet i enskilda IAS standarder. Till FRs främsta syfte hör att hjälpa normgivarna när de skall utforma nya normer, samt revidera gamla (ibid). FR används även som en tolkningshjälp eftersom det inte alltid är klart hur en specifik regel ska tolkas, samt eftersom IFRS inte täcker alla redovisningssituationer. Det sistnämnda syftet innebär att FR alltså även är användbar utifrån ett företagsledningsperspektiv, det vill säga redovisarens perspektiv, då den redovisning som upprättas skall ge en rättvisande bild (Artsberg, 2005). Finansiella rapporter som karaktäriseras av vissa kvalitativa egenskaper och som upprättas med tillämpliga redovisningsstandarder leder normalt till en rättvisande bild (FR, p. 46). Bland de viktigaste kvalitativa egenskaperna räknas begriplighet, relevans, tillförlitlighet samt jämförbarhet (FR, p. 24).

Informationen i de finansiella rapporterna måste vara **begriplig**. Av FR framgår att användare av finansiella rapporter måste ha en viss kunskap för att kunna ta del av den information som presenteras i finansiella rapporter. Information ska inte uteslutas på grund av att den är för komplex och svårbegriplig om den samtidigt är relevant som beslutsunderlag.

Om redovisningsinformationen kan påverka en användares beslutsfattande anses den vara **relevant** (Artsberg, 2005). Detta antingen genom en historisk utvärdering, en bedömning kring det nuvarande förhållandet eller genom en skattning av framtiden. Enligt FR hänger den framåtblickande och den tillbakablickande rollen ihop eftersom den historiska informationen är viktig för att man skall kunna göra prognoser om framtiden. Dessutom måste informationen presenteras vid rätt tidpunkt för att den skall vara relevant (Marton et al., 2008). Det vill säga

att om informationen inte finns vid den tidpunkt då den behövs eller kommer så sent att den inte har något värde för framtida handlingar, brister informationen i relevans (ibid).

Redovisningen får enligt punkt 31 i föreställningsramen inte vara behäftad med fel eller på något sätt vara vinklad, detta för att användaren skall våga lita på den information som lämnas (Artsberg, 2002). Begreppet **tillförlitlighet** används ofta i samband med mätning (Marton et al., 2008), som inom redovisningen ofta är förenad med svårigheter. Därför är det nödvändigt att lägga tid och kraft på att få fram så tillförlitliga mätmetoder som möjligt (ibid). Vilken nivå på tillförlitlighet som krävs beror på beslutsfattarens önskemål, beslutsfattare accepterar olika grader av tillförlitlighet (ibid). För att förtydliga denna egenskap har IASB nämnt en hel rad egenskaper kring vad som anses vara tillförlitlig information (Artsberg, 2002). Den första egenskapen är korrekt bild och här menar IASB att validitet skall uppnås, det vill säga att man mäter det som är avsett att mätas. Om mätningen är för osäker bör företaget inte ta med posten i de finansiella rapporterna. Trots att mätningen ibland är förenad med svårigheter så överväger relevansen i händelsen och därför bör man redovisa den, men dessutom informera om riskerna för fel i mätningen i noterna. Den andra egenskapen i föreställningsramen som syftar till att tillförlitligheten uppnås är ”innebörd före form”. Med detta menas att om den ekonomiska innebörden och den juridiska formen inte sammanfaller, skall den ekonomiska innebörden utgöra utgångspunkten för hur händelsen skall redovisas. Den tredje egenskapen som skall ge tillförlitlig information är neutralitetskravet. Här syftar föreställningsramen inte på den faktiska redovisningen, utan på redovisaren (Marton et al., 2008). Detta krav innebär att redovisningsinformation inte får väljas och presenteras på ett sådant sätt att man medvetet försöker påverka ett beslutsfattande i en given riktning (Artsberg, 2005). Neutral redovisning skall inte influeras av personliga eller kollektiva intressen (Marton et al., 2008). I praktiken kan det i vissa fall vara svårt att uppnå neutralitet eftersom ett företag kan tjäna eller förlora pengar beroende på hur dess redovisning ser ut (ibid).

I redovisningen finns två former av **jämförbarhet** som skall uppnås. Dels skall det gå att jämföra olika företag med varandra, dels skall det vara möjligt att jämföra ett och samma bolag mellan olika tidpunkter (Marton et al., 2008). För att kunna uppnå jämförbarhet mellan företag, är standardiseringsprocessen viktig (Artsberg, 2002). Detta beror på att syftet med en standardisering är att få så få tillämpbara metoder som möjligt och därmed blir olikheterna mellan företag färre vilket är nödvändigt för att en användare skall kunna göra en jämförelse. Likartade händelser ska behandlas på ett likartat sätt. Dock får denna process inte bli för rigid i den bemärkelsen att den inte tar hänsyn till de relevanta omständigheterna i det enskilda fallet (ibid). För att redovisningsinformationen skall kunna jämföras mellan olika år vilket är viktigt för att det skall vara ett bra beslutsunderlag, måste redovisningsmetoden användas konsekvent år efter år (Marton et al., 2008).

3.1.2 IAS 19

IAS 19 är en av de mest komplicerade standarder som IASB gett ut, pensionsförmåner anses vara den del av standarden som är allra mest komplex (Marton et al., 2008). Anledningen till detta är att pensionsförmåner ger upphov till beräkningsmässiga problem. Ur ett teoretiskt/principiellt perspektiv kan standarden däremot inte uppfattas som komplicerad (ibid).

IAS 19 har inneburit stora förändringar för beräkning och redovisning av pensionsåtaganden. Innan denna standard infördes saknades enhetliga regler för redovisning av pensioner i koncernen, vilket fick till följd att det rådde stor osäkerhet gällande storleken på pensionsskulden i många svenska koncerner (Sundgren et al., 2007). Innan IAS 19 infördes

redovisades pensionsskulden utifrån de regler som fanns i respektive dotterbolags land. (Marton et al., 2008). Numera skall pensionsskulden redovisas enhetligt enligt IAS 19 för samtliga koncernbolag. En annan förändring till följd av IAS 19 är att samtliga pensionsplaner skall klassificeras som avgiftsbestämda – alternativt förmånsbestämda planer beroende på pensionsplanens ekonomiska innebörd. Då uppsatsen endast behandlar förmånsbestämda planer redogörs här inte för avgiftsbestämda pensionsplaner, dock definieras dessa bland begrepp.

Enligt IAS 19 punkt 7 definieras förmånsbestämda pensionsplaner som alla andra planer för ersättningar efter avslutad anställning som inte definierats som avgiftsbestämda. En förmånsbestämd pensionsplan innebär att företaget garanterar en arbetstagare att i framtiden betala ut en i förväg överenskommen förmån för de tjänster som utförts. Detta innebär att det är omöjligt att bestämma den totala kostnaden för planen i förväg. Följden av detta blir att företaget kontinuerligt måste skjuta till medel som över tiden stämmer överens med det löftet om framtida pensionsersättning som utlovats (Sundgren et al., 2007). Därmed blir den stora frågan hur stor ersättning som en anställd tjänat in under ett visst år (Marton et al., 2008).

Enligt IAS 19 är Projected Unit Credit Method den metod som skall användas vid beräkning av förmånsbestämda planer. Denna metod kräver flera beräkningsmässiga antaganden för att fastställa nuvärdet av den förmånsbestämda förpliktelsen. I standarden kallas dessa antaganden för aktuariella antaganden (ibid).

Aktuariella vinster respektive förluster uppstår på grund av ökning eller minskning av antingen nuvärdet av en förmånsbestämd pensionsförpliktelse eller det verkliga värdet av eventuellt tillhörande förvaltningstillgångar (Marton et al., 2008). Aktuariella vinster och förluster redovisas i resultaträkningen, dock tillåter standarden att dessa vinster och förluster inte alltid redovisas i resultat- respektive balansräkning, såvida dessa håller sig inom den så kallade korridoren. Enligt korridormetoden skall aktuariella vinster och förluster redovisas om de vid slutet av föregående rapportperiod översteg tio procent av nuvärdet av förpliktelsen, alternativt tio procent av det verkliga värdet på förvaltningstillgångarna. Bolag väljer själva om de skall tillämpa någon korridor, alternativt använda sig av en mindre korridor (ibid). Tillämpningen av redovisningen gällande detta skall dock alltid vara konsekvent. Det finns ytterligare en metod att redovisa aktuariella vinster och förluster på, den så kallade eget kapital metoden. Enligt denna metod redovisar bolaget omedelbart aktuariella vinster respektive förluster i eget kapital. Fördelen med denna metod är att vinster och förluster aldrig redovisas i resultaträkningen (ibid).

3.2 Aktuariella antaganden

Som nämndes i föregående avsnitt måste företagen använda sig av aktuariella metoder för att kunna utföra en tillförlitlig beräkning av det ersättningsbelopp som de anställda har tjänat i utbyte mot sina tjänster under innevarande och tidigare perioder. För denna beräkning måste företagen göra bedömningar avseende vissa demografiska och finansiella variabler, dessa kallas aktuariella antaganden. I punkt 73 i IAS 19 anges vilka aktuariella antaganden företag är tvungna att göra. Bland demografiska antaganden återfinns variabler såsom livslängd och personalomsättning. Exempel på finansiella antaganden är diskonteringsränta, inflation, framtida löneökningar eller den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångar. Enligt punkt 77 i IAS 19 ska de finansiella antagandena utgå från marknadens förväntningar på balansdagen med avseende på den tidsperiod under vilken förpliktelsen ska regleras. Dock går det inte att i standarden utläsa hur ofta demografiska antaganden ska omprövas. De aktuariella antagandena ska enligt punkt 72 i IAS 19 vara neutrala och ömsesidigt förenliga.

Det är företagen själva som är skyldiga att ansvara för fastställandet av antaganden, vilket framgår av punkt 73 i IAS 19: ”aktuariella antaganden är företagets bästa bedömning av de faktorer som avgör den slutliga kostnaden för att lämna en ersättning efter avslutad anställning”. Detta var en av de mest väsentliga nyheterna med den nya standarden, innan dess var det Finansinspektionen som ansvarade för antagandenas fastställande (Janzon, 2003). Standarden uppmuntrar dock företagen att anlita en behörig aktuarie för värdering av alla väsentliga pensionsförpliktelser (p. 57 IAS 19). Mills (2006) framhäver dock att det är företagen själva som bär ansvaret för fastställandet av antagandena och inte aktuarien. De aktuariella antagandena ingår sedan i den årliga revisionen för att säkerställa deras riktighet (ibid).

Fogarty & Grant (1995) påpekar att det under de senaste 20 åren har blivit vanligt med ett nära samarbete mellan aktuarier och redovisare. Detta är en konsekvens av en utökad statlig reglering av anställdas pensioner samt på grund av förändringar i det nuvarande regelverket. Aktuariernas rapporter har fått stora likheter med de finansiella rapporternas informationsgivning angående förmånsbestämda pensionsplaner och tillförlitligheten av denna rapportering beror på aktuariernas kvalitet på arbetet. Otillförlitliga aktuariella antaganden kan leda till bristfällig redovisning och begränsad förståelse för de underliggande ekonomiska transaktionerna hos användarna av de finansiella rapporterna. Aktuariernas bidrag i processen med fastställande av aktuariella antaganden är påtaglig inom områden som har stor betydelse för användare av finansiella rapporter. Gunz, McCutcheon och Reynolds (2008) påpekar att det för att fastställa lämpliga aktuariella antaganden krävs en professionell bedömning. Riktigheten i de fastställda antagandena kan kontrolleras antingen genom att en annan aktuarie gör om det arbete den första aktuarien har gjort eller genom att kontrollera om bedömningen stämmer överens med verkligheten då den tid som antagandena avser har passerat. Trots detta är aktuariella antaganden ingen exakt vetenskap och man måste alltid räkna med en viss variation. En ytterligare komplicerad aspekt är att det finns ett acceptabelt spann för de flesta aktuariella antaganden. Ett övervägt avsteg från detta spann utgör en avvikelse från en lämplig redovisning, men det är svårt att dra gränsen vart en oacceptabel redovisning börjar.

När ett liknande regelverk till IAS 19 infördes i USA på 1980-talet (SFAS 87) förutspådde Liebtag (1986) att aktuariernas roll vid pensionsredovisning skulle bli mindre viktig med tiden. Detta eftersom det nya regelverket innehöll färre valmöjligheter och därmed skulle bli enklare för företagen att tillämpa. Aktuarierna skulle enligt honom utvecklas till att bistå med konsulttjänster åt företagen.

3.2.1 Diskonteringsfaktor

Valet av diskonteringsfaktor är enligt Napier (2009) ett av de mest problematiska områdena inom pensionsredovisning. Följande fyra sätt att fastställa diskonteringsfaktorn inom pensionsredovisning har föreslagits i forskningslitteraturen: förväntad avkastningsränta på förvaltningstillgångar, ”*overall cost of capital*”, den riskfria räntan samt en diskonteringsränta som används för ett liknande värdepapper (Blake et al., 2008). Den diskonteringsfaktor som numer används av olika redovisningsregelverk skiljer sig inte avsevärt (Beechy, 2009). I princip ska antagandet utgå från räntan på förstklassiga företagsobligationer eller liknande skuldvärdepapper med samma risknivå. De senaste diskussionerna inom detta område antyder att det hade varit mer teoretiskt korrekt om diskonteringsfaktorn innefattade en riskpremie avseende pensionsförpliktelsens riskabilitet (Glaum, 2009). Denna premie kan dock inte fastställas på ett tillförligt sätt och diskonteringsfaktorn ska därför vara riskfri (ibid). Blake et al. (2008) menar att IASBs vägledning inte är konsekvent gällande diskonteringsfaktorn. Detta

eftersom den marknadsmässiga avkastningen på förstklassiga företagsobligationer inkluderar de företagsspecifika risker som bärs av borgenärer till utgivare av dessa obligationer.

Enligt IAS 19 ska diskonteringsränta "... återspegla pengars tidsvärde men inte den aktuariella risken eller investeringsrisken. Vidare återspeglar diskonteringsräntan inte den företagsspecifika kreditrisken som bärs av företagets fordringsägare och inte heller risken att den framtida utvecklingen kan komma att avvika från de aktuariella antagandena" (IAS 19, p. 79). Vidare enligt IAS 19 punkt 78 fastställs räntesatsen för att diskontera förpliktelser beträffande ersättningar efter avslutad anställning genom "hänvisning till den vid rapportperiodens slut marknadsmässiga avkastningen på förstklassiga företagsobligationer. I länder där det inte finns någon fungerande marknad för sådana obligationer ska den marknadsmässiga avkastningen på statsobligationer användas".

Valutan och löptiden för företags- eller statsobligationer ska vara förenliga med valutan och den uppskattade löptiden för pensionsförpliktelserna (p. 78, IAS 19). Eftersom det i Sverige inte finns en tillräckligt utvecklad marknad för företagsobligationer måste svenska noterade koncerner använda sig av ränta på statsobligationer (Rundfelt, 2009). Inte förrän i mars 2009 fanns det statsobligationer med längre löptid än tio år, vilket innebar en generell svårighet för svenska företag, då pensionsförpliktelser i de allra flesta fall löper över betydligt längre tid än så (Danin & Hed, 2009). I sådana fall måste företagen extrapolera aktuella statsobligationsräntor längs avkastningskurvan (p. 81, IAS 19).

Redovisningsalternativ avseende diskonteringsräntan leder till att pensionsförpliktelser måste redovisas till betydligt lägre belopp i länder där det finns en utvecklad marknad för företagsobligationer jämfört med länder där det inte finns sådana obligationer (ED, 2009). Den finansiella krisen har orsakat att skillnaden mellan dessa två diskonteringsräntor har ökat ytterligare. Detta eftersom räntan på statsskuldsoptioner sjunkit samtidigt som räntan på företagsobligationer stigit. IASB har uppmärksammat gällande denna problematik vilket ledde till att rådet 2009 gav ut ett förslag till en förändring avseende fastställande av diskonteringsränta (ibid). Förslaget gick ut på att diskonteringsräntan alltid ska baseras på den marknadsmässiga avkastningen på förstklassiga företagsobligationer i slutet av rapporteringsperioden. Detta innebär att alternativet med statsskuldsoptionen inte längre är möjligt. Enligt IASB är det dock nödvändigt att i vissa länder uppskatta räntan på sådana obligationer. IASB medger att sådana uppskattningar kan vara mer subjektiva än de som nu görs avseende statsobligationsräntan. Samtidigt menar rådet att sådana uppskattningar inte skulle vara mer subjektiva än andra bedömningar som görs inom IASBs regelverk. Att uppskatta en marknadsmässig avkastning på en förstklassig företagsobligation kan arbetsmässigt jämföras med att uppskatta ett verkligt värde för en obligation. Förslaget angav att punkt 81 i IAS 19 skulle ersättas med en hänvisning till IAS 39 som behandlar finansiella instrument, detta skulle ge företagen en vägledning vid fastställande av diskonteringsränta.

Fördelen med detta förslag hade varit att variationen i de använda diskonteringsräntorna hade minskat (ibid). Vidare hade jämförbarheten både i bemärkelsen över tid för ett och samma bolag och även mellan bolag förbättrats. Företagen i länder såsom Sverige skulle således inte längre systematiskt redovisa pensionsförpliktelser som är högre än liknande förpliktelser i exempelvis USA eller Storbritannien. Företagen skulle också slippa bedöma huruvida en marknad för företagsobligationer är tillräckligt utvecklad eller ej (ibid).

Förslaget verkställdes dock inte eftersom det visat sig att fastställande av den hypotetiska räntan på förstklassiga obligationer skulle medföra större komplikationer och kostnader än vad rådet hade räknat med (Pichardo-Allison, 2009). Av de kommentarer IASB erhölet kan

urskiljas två motstridiga åsikter (ibid). Medan de flesta svaren som kom från Europa, Nord Amerika och internationella organisationer var positiva angående förslaget, var majoriteten av svaren kommande från den asiatisk-pacifiska regionen negativa. Närheten till en välutvecklad företagsobligationsmarknad kan förklara kommentarernas utfall. I vissa länder ansågs det vara oklart exakt hur man skulle ersätta statsobligationsräntan och en mer detaljerad vägledning önskades.

Som tidigare nämnts ledde den globala finansiella krisen till att skillnaden mellan avkastning på företags- och statsobligationer ökade. Detta ledde till en försämrad jämförbarhet mellan pensionsförpliktelser i olika länder. Ytterligare en aspekt av denna kris är att den räntavolatilitet som uppstod i statsobligationer och företagsobligationer 2008 försvårade användandet av dessa räntor som referens vid fastställande av diskonteringsräntan. Volvo skrev i sin årsredovisning 2008 att den rådande situationen på marknaden gör det svårt att bedöma diskonteringsräntan. Nestlé S.A. skriver i sin kommentar angående ED (2009) att användning av nuvarande statsobligationsränta skulle kunna orsaka förvriddning av pensionsförpliktelsens värde. Genom att använda sig av avkastning på förstklassiga företagsobligationer, eller en approximation av denna, skulle detta leda till att bolaget anger en mer tillförlitlig information. Enligt Elwin (2009) har den nuvarande finansiella krisen vidare visat på att det nuvarande sättet att fastställa diskonteringsräntan är felaktigt, och då även när en avkastning på förstklassiga obligationer används som referensränta. Författaren ger följande exempel, om de amerikanska företagen hade använt den räntesats som gällde i början av 2009 på IBOX AA, det vill säga närmare sju procent kunde pensionsförpliktelserna ha minskat 40 procent räknat från december 2007, något som inte avspeglar dess verkliga värde. De förstklassiga företagsobligationernas avkastning var under krisen djupt förvanskad på grund av rädslan på kreditmarknaden.

Avkastning på svenska statsobligationerna låg i slutet av 2008 på 2,4 procent, vilket var väsentligt under historiska nivåer (Rundfelt, 2009). Den situation som uppstod i slutet av 2008 var en sådan situation i vilken företag skulle kunna åberopa det undantag som finns i punkt 23 i IAS 1. Enligt denna paragraf kan företag då redovisningen blir missvisande frångå standarden avseende fastställande av diskonteringsränta för Sverige (ibid).

3.2.2 Inflation

Den bästa uppskattningen av aktuariella antaganden som används i beräkning av pensionsförpliktelser måste avspegla marknadens nuvarande förutsättningar, detta på grund av två orsaker (Ezra, 1988). Ekonomiska värden av pensionsförpliktelser måste vara konsekventa med ekonomiska eller verkliga värden av förvaltningstillgångar. Vidare är det nödvändigt att investera i kapitalmarknaden, för att kunna säkerställa pensionsförpliktelserna. Det är dock svårt att fastställa marknadens förväntningar angående den framtida inflationen (ibid). Avkastning på traditionella statsobligationer består av tre komponenter: real avkastning på indexerade obligationer, marknadens förväntningar om framtida inflation samt en riskpremie i de fall förväntad framtida inflation skiljer sig från den verkliga. Det går inte att särskilja de sistnämnda komponenterna från varandra och därmed är det komplicerat att förutspå vad marknaden förväntar sig att den framtida inflationen kommer att bli. Skillnaden i avkastningen mellan nominella och indexerade obligationer kan hjälpa till vid fastställandet av den översta gränsen för marknadens förväntningar gällande framtida förväntad inflation (ibid).

3.2.3 Förväntad livslängd

Medan diskonteringsränta och inflationsantagandet har uppmärksammats mycket i samband med övergången till IFRS, har inte lika stor uppmärksamhet riktats till antaganden kring förväntad livslängd (Verrall et al., 2005). IAS 19 nämner inte hur detta antagande borde fastställas och det finns inte heller något krav kring informationsgivning rörande detta antagande. Verrall et al. (2005) analyserade antagandet kring den förväntade livslängden i USA, Kanada och 14 europeiska länder. Studien visar på att antagandet avseende den förväntade livslängden systematiskt varierar betydligt mer mellan länder än den faktiskt observerade livslängden. I vissa länder används flera livslängdstabeller medan det i andra länder endast används en sådan tabell. Medan skillnader i livslängd beaktas i beräkningarna i vissa länder, använder aktuarierna i andra länder könsneutrala tabeller. En annan viktig skillnad är det faktum att man i vissa länder inkluderar förväntade förändringar i livslängd i beräkningarna medan man i andra länder relaterar till föregående dödlighetsdata. Konsekvensen av detta blir att pensionsförpliktelser systematiskt redovisas till olika belopp, trots att samma regelverk tillämpas (IAS 19 resp. FAS 87).

3.3 Earningsmanagement inom pensionsredovisning

I punkt 72 i IAS 19 stadgas att aktuariella antaganden ska vara neutrala. Neutrala innebär att antagandena varken ska vara oförsiktiga eller överdrivet försiktiga (p. 74, IAS 19). De viktigaste aktuariella antagandena sätts av företagsledningarna (Kirsendal, 2006). Pensionsredovisning anses vara komplex och en hel del antaganden avseende ett företags pensionsplaner redovisas inte. Det krävs en djup kunskap kring detta område för att fullt förstå det verkliga värdet av de pensionsplaner som redovisas i balansräkning eller i noter (ibid). Därför anses det finnas möjligheter till ett så kallat *earningsmanagement* (EM) inom detta område. Enligt Healy & Wahlen (1999) sker earningsmanagement när *“managers use judgement in financial reporting and in structuring transactions to alter financial reports to either mislead some stakeholders about the underlying economic performance of the company, or to influence contractual outcomes that depend on reported accounting numbers”*.

Det finns ett flertal områden inom pensionsredovisning där det är möjligt att använda sig av EM, men fastställande av aktuariella antaganden i samband med värdering av pensionsskulden anses vara det mest kritiska området (Kinserdal, 2006). EM kan utövas av de som är ansvariga för förberedelser och beslutsfattande kring finansiella rapporter det vill säga av företagsledningarna, men även av styrelser, redovisningskommittéer och så vidare (ibid). Vissa aktuariella antaganden såsom diskonteringsränta, löneökning eller personalomsättning ligger helt under företagsledningens ansvar (ibid). Förväntad livslängd är ett exempel på ett antagande som sätts genom tabeller som erhålls av oberoende aktuarierna och möjligheter till EM är alltså begränsade.

Som nämntes i problemdiskussionen kan små förändringar i aktuariella antaganden leda till stora förändringar i pensionsförpliktelsernas storlek. Företagsledningarna, som bär direkt ansvar för fastställande av aktuariella antaganden, kan alltså utnyttja den flexibilitet som innefattas vid ett fastställande av dessa. Den stora frågan är alltså, om ledningen utnyttjar den diskretion som pensionsredovisningen upplåter.

Ett flertal studier har undersökt denna problematik. Godwin et al.:s (1996) studie visade på att det finns ett negativt samband mellan räntabilitet, soliditet, förekomst av bolagens skatteutbetalningar och diskonteringsränta. Godwin (1999) kom utifrån data för amerikanska bolag mellan 1987-1996, fram till ett resultat som tyder på att företagsledningen utnyttjar det

utrymme som finns vid fastställande av aktuariella antaganden för att manipulera siffror. Under nio av de tio undersökta åren hade bolag med underfonderade planer använt sig av i genomsnitt högre diskonteringsräntor än bolag med överfonderade planer. En annan studie, genomförd på börsnoterade bolag i Norge (Kinserdal, 2006), tyder också på att aktuariella antaganden är påverkade av EM. Bolag med låg soliditet använde sig av optimistiska antaganden för att undvika ännu lägre soliditet.

Enligt IAS 19 är det dock möjligt för de bolag som tillämpar korridorometoden att senarelägga aktuariella vinster och förluster som inte överstiger korridorspärren. Det betyder att under det nuvarande regelverket påverkar förändringar i aktuariella antaganden resultaträkningen och balansräkningen först längre fram i tiden (Glaum, 2009). EM inom pensionsredovisning påverkar inte resultat- samt balansräkning omedelbart vid användning av korridorregeln, utan effekten kan utläsas från noten (Kinserdal, 2006).

4. Empiri & Analys

I detta kapitel presenterar vi det empiriska materialet och genomför en analys mellan referensram och empiri. Detta kapitel är strukturerat enligt uppsatsens forskningsfrågor och dess koppling till intervjuguiden.

Pensionsförpliktelseernas väsentlighet, det vill säga pensionsförpliktelseernas andel av balansomslutningen är för bolag A, B, C, D mellan 6-13 procent, samt för bolag E nästan 30 procent. Detta väsentlighetskriterium tar vi hänsyn till löpande under analysarbetet. I vissa fall presenteras väsentlighet av svenska förmånsbestämda planer respektive förmånsbestämda pensionsplaner i Storbritannien, i relation till balansomslutning eller till den totala pensionsförpliktelsen.

4.1 Forskningsfråga ett: Hur fastställs de aktuariella antagandena?

4.1.1 Intervjufråga 1

Intervjufråga 1: Anlitar Ni en aktuarie? Hur har aktuarietjänsternas omfattning förändrats sedan IAS 19 infördes 2005? Hur går ett eventuellt samarbete med aktuarier till? Inhandlas aktuarietjänster av flera aktuarieföretag, det vill säga ett aktuarieföretag för varje verksamhetsland där det finns förmånsbestämda pensionsplaner?

Empirimaterial kring aktuarietjänsternas omfattning presenteras inte då respondenterna lämnade liknande svar.

Bolag A använder sig av en central aktuarie. Denna aktuarie hjälper till med koordination, vilket innebär att aktuarien sammanställer den information som de lokala aktuariebolagen samlat ihop från dotterbolagen, detta innebär att dotterbolagen har lokala aktuarier.

I detta bolag presenterar aktuarien sitt förslag innan bolaget. Förslagen gäller diskonteringsränta, inflation och förväntad avkastning på förvaltningstillgångar. Anledningen till denna turordning är att bolaget anser att aktuarien har mest information kring de aktuariella antagandena. Bolaget har medvetet valt en stor och erkänd aktuariebyrå för att kunna dra nytta av aktuariernas kunskap kring vilka antaganden andra bolag satt, aktuariebyrån har även mycket med revisorer vilket innebär att de är väl underrättad kring vad som är tillåtet och inte. Dessutom brukar aktuariebyråns diskonteringsränta bli väl accepterad, vilket respondenten tror kan bottna i aktuariebyråns storlek. Turordningen sparar mycket tid för bolaget eftersom pensionsredovisaren inte behöver fundera lika mycket kring lämpliga antaganden. Ledningen granskar aktuariens förslag gällande de finansiella antagandena, i de allra flesta fall godkänns aktuariens förslag. Bolaget har som policy att inte vara det mest aggressiva bolaget men inte heller det minst aggressiva, när aktuarien presenterar sina förslag väljer de antaganden som är ”fair value”.

Då de lokala aktuarierapporterna tillhandahålls kontrolleras dem av pensionsredovisaren, men vanligtvis har huvudkontoret inget att invända och rapporterna sänds vidare till koordinatören, det vill säga den centrala aktuarien.

Bolag B anlitar aktuarier. De allra flesta länder har en lokal aktuarie, inriktningen har varit att bolaget vill ha samma globala aktuariebyrå för alla bolag eftersom de redan har en och samma för personalrelaterade frågor. Syftet med att ha samma aktuarie för alla dotterbolag är att få en mer likriktad beräkning gällande fastställande av antaganden, dock har detta inte fungerat i

alla länder. Anledningen till att det inte fungerat är bland annat att det är en kostnadsfråga, däremot anser respondenten snarare att det skulle vara möjligt att förhandla ner priset om samma aktuarie anlitas globalt. Aktuarien i Sverige sköter endast beräkningarna och bolaget svarar för fastställandet av de finansiella antagandena. I Sverige bestäms antagandena helt och hållet av bolaget och därefter meddelas aktuarien. I en del andra länder är de mer osäkra angående de aktuariella antagandena och därför har de fler diskussioner med aktuarien. Efter att dotterbolagen kommit fram till ett förslag gällande de aktuariella antagandena, går pensionsredovisaren igenom dessa och bestämmer hur hon anser att antagandena bör vara.

Beträffande **Bolag C** avgör dotterbolagen själva vilken aktuarie som skall anlitas, bolaget har dock startat ett projekt gällande att anlita en global aktuarie. Detta eftersom det skulle underlätta för koncernavdelningen, i och med att aktuarierapporten skulle se likadan ut från varje land. Dessutom skulle koncernavdelningen få mycket underlag till noten och även en lägre kostnad. Respondenten menar vidare att koncernen kanske skulle kunna ha krav på att aktuarien hade en global syn. Projektet har dock inte kommit så långt ännu. Eventuellt träder det i kraft nästa år.

Vad gäller finansiella antaganden presenterar bolaget sitt förslag för aktuarien. Aktuarien kan ifrågasätta valet som bolaget har gjort, men det är alltid bolaget som avgör vilka antaganden som ska användas. Respondenten menar att det är viktigt att bolaget inte sticker ut och framhäver ett långsiktigt tänkande gällande dessa parametrar. Vanligtvis har koncernavdelningen inga invändningar angående de bedömningar som dotterbolagen gjort beträffande aktuariella antaganden. Då dotterbolagen skickar in sina aktuarierapporter sänder de även med en analys till koncernavdelningen där de redogör för hur de baserat sina bedömningar. För att kunna ändra dotterbolagens förslag måste det ske via högra instanser inom bolaget, detta är därmed inget som respondenten själv kan göra.

Bolag D använder sig av aktuarier. Bolaget använder sig av en internationell pensionskonsult som rådgivare i övergripande frågor. Bolaget använder sig inte av samma aktuariebyrå över hela världen utan varje land får själva avgöra vilken aktuarie som de skall inhandla tjänster ifrån. Bolaget använder aktuarien som en informationskälla. Bolaget inhämtar uppgifter från många håll, aktuarien är en av dessa källor, och på basis av dessa fastställs antagandena. Respondenten betonar att det är företagets ansvar att fastställa antagandena. Bolaget förlitar sig inte på aktuariebyrån och bolaget kan mycket väl avvika från den information som erhållits från aktuarien. Det har till och med hänt att bolaget valt en diskonteringsränta utanför det spann som satts av aktuarien. Respondenten förklarade att beräkningar utförda av två skilda aktuariebolag kan ge olika resultat och därför bör bolag vara mycket försiktiga angående aktuariernas förslag. Bolaget beslutar vilka antaganden som skall användas och skickar beslutet till dotterbolagen, därefter räknar aktuarien ut den totala pensionsskulden för hela bolaget.

Bolag E använder sig av aktuarier och efter år 2005 sågs ett behov av att ha ett globalt samarbete med ett och samma aktuariebyrå. Detta eftersom alla länder använder sig av samma standard. Globaliseringen genomfördes 2007 och medförde att bolaget lyckades pressa ned priset på tjänsterna. Respondenten valde att inte tala allmänt om finansiella antaganden utan gav istället ett exempel på hur fastställande av diskonteringsränta går till. Bolaget har nyligen beslutat att diskonteringsräntor först skall inhämtas från aktuarien. Därefter skall bolaget undersöka huruvida förslaget stämmer överens med bolagets åsikt kring rimligt val. Tidigare har bolaget visat sina diskonteringsräntor för aktuarien först och aktuarien har därefter kommit med synpunkter, men från årsskiftet är ordningsföljden ändrad. Det bör inte finnas någon avvikelse mellan aktuariens och bolagets bedömning då marknadsräntor används, men

aktuarien tar ingen ränta som finns utan de tar en samling obligationer och plockar därefter bort de obligationer som de anser inte är rätt värderade. Därmed får aktuarien ett annat underlag för diskonteringsräntan. Bolaget väljer dock ofta en diskonteringsränta beräknad efter sin egen modell, eftersom det är de som skall stå för antagandena. Bolaget har som policy att inte låta bolagets beräkning hamna utanför aktuariens spann. Vad gäller aktuariella antaganden på dotterbolagen beskrev respondenten att bolaget kontrollerar de inkomna rapporterna på koncernredovisningsavdelningen, så att inget sticker ut.

Analys intervjufråga 1

Standarden uppmanar bolagen att anlita en behörig aktuarie för värdering av alla väsentliga förpliktelser (p. 57, IAS 19), vilket samtliga undersökta bolag gör. Samtliga respondenter valde att framförallt beskriva samarbetet med aktuarier beträffande de finansiella antagandena. Vad gäller struktur på samarbetet mellan de undersökta bolagen och deras aktuarier kan två tendenser uppmärksammas.

Bolag B, C och E ser behov av att anlita samma aktuarie för samtliga förmånsbestämda planer. Det är dock enbart bolag E som har genomfört denna satsning till fullo, en bidragande faktor kan vara väsentligheten av pensionsförpliktelser i detta bolag. En orsak till tendensen gällande att anlita en global aktuarie är att bolagen då får en möjlighet att förhandla fram ett lägre pris. En annan orsak, som nämndes av bolag C är att "det skulle underlätta för koncernavdelningen, i och med att aktuarierapporten skulle se likadan ut från varje land och även då de skulle få mycket underlag till noten". Bolag B menar att samma aktuarie för alla dotterbolag skulle leda till en mer likriktad beräkning och även ett mer likriktat sätt att fastställa aktuariella antaganden på.

Bolag A och D väljer en något annorlunda form på samarbetet med aktuarien. Förutom de lokala aktuarietjänsterna anlitas även en global eller koordinerade aktuarie. Bolag A har valt att låta dotterbolagen ha lokala aktuarier och därefter låta en koordinerande aktuarie sammanställa informationen som de lokala aktuariebolagen samlat ihop. Behovet av denna form av samarbete kan botten i det stora antalet förmånsbestämda pensionsplaner bolag A besitter, vilket väsentligt försvårar arbetet med denna process på koncernnivå. Bolag D har gett en annorlunda förklaring till denna arbetsmetod, nämligen att en global aktuarie bistår med övergripande frågor.

Fogarty & Grant (1995) påpekar att det under de senaste 20 åren har blivit allt vanligare med ett nära samarbete mellan aktuarier och redovisare. Detta är en konsekvens av en utökad statlig reglering av anställdas pensioner samt på grund av förändringar i det nuvarande regelverket. Medan bolag A påstår att aktuarien besitter den största kunskapen, hävdar bolag D att man inte kan förlita sig på aktuariens bedömningar alltför mycket och att aktuarien snarare bör ses som en av informationskällorna. Bolag A och D kan därmed sägas vara varandras motpoler beträffande detta. Pensionsförpliktelsernas väsentlighet kan inte förklara detta faktum, då väsentligheten av bolag A och Ds pensionsplaner ligger på samma nivå. Bolag B, C och E lägger stor vikt vid aktuariens bedömning, men framhäver samtidigt att bolagets bedömning är avgörande. Tillförlitligheten på aktuariens rekommendationer avseende antagandena bedöms på olika sätt. En annan intressant iakttagelse är att bolag Es policy är att alltid ligga inom det spann som aktuarien föreslår för de finansiella antagandena. Bolag D kan däremot tänka sig att välja att ligga utanför spannet, såvida det ligger i linje med bolagets bedömning. Det finns ett acceptabelt spann för de flesta aktuariella antaganden (Gunz, McCutcheon och Reynolds, 2008). Ett övervägt avsteg från detta spann utgör en avvikelser från en lämplig redovisning, men det är svårt att dra gränsen vart en oacceptabel

redovisning börjar (ibid). Det är alltså som Gunz, McCutcheon och Reynolds (2008) beskriver, svårt att hitta en gräns vart en oacceptabel redovisning börjar, då bolagens bedömningar kan vara olika.

En annan intressant iakttagelse är att samtliga bolag, förutom bolag D, låter de lokala dotterbolagen ha en framstående roll under arbetet med att fastställa aktuariella antaganden för bolagets förmånsbestämda planer. De som är ansvariga för pensionsredovisningen på koncernnivå går igenom dotterbolagens förslag och ingriper enbart om det är något som sticker ut. Fastställande av aktuariella antaganden är alltså ett ganska decentraliserat arbete i de undersökta bolagen, förutom på bolag D där koncernavdelningen sätter dessa parametrar utifrån de rapporter som erhålls från lokala aktuarier. Detta är en stor skillnad mot vad respondenten på bolag C uppgav, det vill säga att om bolaget vill ändra något av de förslag som dotterbolagen kommer med, så måste det ske via högre instanser.

Vad gäller omfattning på de aktuariella tjänsterna har samtliga respondenter med undantag från bolag D bedömt att omfattningen på aktuariella tjänster inte har förändrats sedan IAS 19 infördes. Bolag D använder sig av aktuarietjänster i en mindre omfattning än övriga undersökta bolag, detta bottnar enligt respondenten i att bolaget har lång erfarenhet av standarden och därmed har hunnit arbeta mycket med den. De flesta bolagen har alltså likartade behov av dessa tjänster. Bolag Ds påstående kring att bolaget med tiden blivit mer erfarna och därför sett ett minskat behov av dessa tjänster stämmer väl överens med Liebtags (1986) förutsägelse.

4.1.2 Intervjufråga 2

Vilka antaganden anser Ni är mest problematiska att fastställa?

Respondenten från **bolag A** menar att det mest problematiska antagandet är förväntad livslängd. Detta antagande kommer från varje lokal aktuarie i form av tabeller. Bolaget anser att det föreligger vissa problem med detta antagande då det ibland dröjer innan aktuella livslängdstabeller kommer ut. Det har hänt att bolaget valt att justera tabeller, exempelvis i Storbritannien, då bolaget ansett att det dröjt alltför lång tid innan nog aktuella tabeller getts ut. Dock måste justeringarna i sådana fall överensstämma med officiella dokument. Det finns två olika tabeller i Storbritannien och det är upp till bolaget självt att bestämma vilken av dessa som ska användas, eller om man ska ta något mittemellan. Respondenten menar att det framförallt är viktigt att ha aktuella tabeller i utvecklingsländer, där den förväntade livslängden kan minska kraftigt under en kortare period. Vad gäller övriga aktuariella antaganden anser respondenten att fungerande processer finns. Respondenten från **bolag B** anser att de antaganden som bolaget finner mest problematiska att fastställa är diskonteringsränta och inflation. Det antagande som **bolag C** diskuterar allra mest är diskonteringsräntan avseende Sverige. Just diskonteringsränta var än mer problematisk innan 30 åriga löptider på statsobligationer fanns. Även personalomsättningen anser bolaget att det finns vissa svårigheter med att få fram. Detta beror på att denna parameter varierar beroende på flera olika faktorer såsom hög- respektive lågkonjunktur, ålder på de anställda och så vidare. Dessa uppgifter får pensionsredovisaren fram från personalavdelningen. **Bolag D** anser att diskonteringsräntan är det mest problematiska antagandet. Vilket beror på att diskonteringsräntan påverkas av marknadsräntor. Respondenten menar att trots att räntan skall räknas på så pass lång tid är diskonteringsräntan enligt statistik lätttrölig. Respondenten menar vidare att detta kan vara anledningen till att diskonteringsräntan är ett av de mest problematiska antagandena. Att diskonteringsräntan till skillnad från övriga antaganden är så hårt reglerad i IFRS kan också bidra till att detta antagande blir så komplext. Enligt **bolag E**

finns det inte några svårigheter angående fastställande av aktuariella antagandena, dock fanns det svårigheter 2008.

Analys intervjufråga 2

Bolag B, C och D menar att de största svårigheterna uppstår vid fastställande av diskonteringsränta. Bolag B påpekar att även inflationsantaganden är problematiska, medan respondenten från bolag C även anser att personalomsättning vållar vissa problem. Bolag A har uppmärksammat problematiken kring förväntad livslängd. Respondenten anser att det som ger upphov till svårigheter är att tabellerna ges ut för sällan och bolaget anser därmed att ett behov av mer aktuella tabeller föreligger.

4.1.3 Intervjufråga 3

Kan Ni beskriva hur inflationsantagandet fastställs för Sverige och Storbritannien?

Bolag A har ofta problem i *Storbritannien* vad gäller fastställande av inflation, detta beror på att marknadsnoterad inflation ibland skiljer sig från Centralbankens mål. Såväl den lokala aktuarien som den koordinerande brukar föreslå att bolaget skall använda sig av den marknadsnoterade inflationen medan bolaget anser att det är mest långsiktigt riktigt att använda Centralbankens mål. I detta fall går vanligtvis bolaget emot aktuariens åsikt, och grundar inflationsantagandet på Centralbankens långsiktiga mål. Det är enbart vad det gäller inflationsantagande för *Storbritannien* som bolagets och aktuariens åsikt går isär. Beträffande *Sverige* sätter bolaget inflation enligt Riksbankens långsiktiga inflationsmål.

För att fastställa inflation för *Sverige* använder **bolag B** en kombinationsmetod. Metoden grundar sig på de inflationsnivåer som varit under året, nationalekonomiska prognoser och även på Riksbankens långsiktiga inflationsmål. Vad gäller *Storbritannien* får bolaget förslag från aktuarien. Aktuarien tittar på skillnaden mellan real- och nominellränta. Inflationen är inget som brukar diskuteras på koncernnivå utan bolaget ställer aktuariens bedömning på inflation i relation till diskonteringsränta, eftersom dessa skall röra sig åt samma håll.

Beträffande *Sverige* brukar **bolag C** hålla sig till Riksbankens långsiktiga inflationsmål på två procent. Detta eftersom bolaget anser att detta är långsiktigt riktigt. Bolagets aktuarier anser att bolaget alltid skall gå på Riksbankens bedömning gällande inflation. Avseende *Storbritannien* accepteras aktuariens förslag och denna brukar utgå från de marknadsmässiga förhållandena.

Vad gäller *Sverige* utgår **bolag D** från Riksbankens långsiktiga inflationsmål. Men då bolaget anser att de även själva vill ha en åsikt beträffande inflationen har det hänt att de valt att korrigera Riksbankens mål. Dock betonade respondenten att hon anser att bolaget bör ligga någonstans i närheten av det av Riksbankens satta inflationsmål. Respondenten är av uppfattningen att inflationsmålet ibland ligger aningen högt eller aningen lågt och därmed anser hon att det är mer långsiktigt riktigt att i sådana fall justera riksbankens mål. Dessutom skall antagandena enligt IAS 19 vara bolagets bedömning, men då bolaget behöver ha något att utgå ifrån så anser de att Riksbankens långsiktiga inflationsmål är rimligt. I *Storbritannien* har bolaget valt att utgå ifrån Centralbankens mål och inte ifrån marknadens inflation, men även här har bolaget valt att i vissa fall justera ned, alternativt upp inflationen när de anser att det är behövt.

I princip brukar **bolag E** använda den inflationsnivå för *Sverige* som aktuarierna föreslår. Detta ligger i linje med Riksbankens långsiktiga mål. För Storbritanniens del använder sig bolaget av marknadsnoterad inflation, dock inom ramen för vad aktuarierna föreslår. I *Storbritannien* används därmed den faktiska inflationen medan det i andra länder är ett antagande. Eftersom bolagen skall tänka långsiktigt beträffande pensionsredovisning anser respondenten inte att metoden i Storbritannien är den bättre av de båda metoderna. 2008 drog bolaget ned inflationsantagandena i en del länder, exempelvis Sverige och Storbritannien eftersom de såg lågkonjunkturen som ett tecken på att inflationen skulle minska.

Analys intervjufråga 3

Samtliga undersökta bolag har använt sig av Riksbankens långsiktiga inflationsmål för sina förmånsbestämda pensionsplaner i Sverige. Vi har utifrån de intervjuer som gjorts kommit fram till att det finns två metoder som används vid fastställande av inflation i Storbritannien, antingen Centralbankens långsiktiga inflationsmål eller marknadsmässig inflation. Tre bolag använder sig av den marknadsmässiga inflationen för pensionsplaner i Storbritannien. Ezra:s (1988) beskrivning av fastställande av inflation överensstämmer med den metod som de tre bolagen använder sig av för att fastställa inflation i Storbritannien.

Utifrån år 2008 jämfördes inflationsantagandet och dess förändring mot 2007 för de undersökta bolagen beträffande förmånsbestämda pensionsplaner i Sverige och Storbritannien. Samtliga bolag förutom bolag E låg 2008 på 2 procent inflation avseende *Sverige*. Bolag E valde att sänka detta antagande med 0,25 procent.

För 2008 låg inflationsantagandet för *Storbritannien* i intervallet 2,6 – 3,4 procent. Bolag D och A, som följer Centralbankens långsiktiga inflationsmål, hade 2007 ett inflationsantagande på samma nivå och de behöll denna inflation även för 2008. Bolag B, C och E, som använder sig av den marknadsmässiga inflationen, valde istället att sänka den för 2008. För 2007 låg inflationsantagandet för bolag B, C, E på samma nivå. Sänkningen avseende 2008 skedde med 0,4, 0,6 respektive 0,8 procent. Enligt Ezra (1988) består avkastning på traditionella statsobligationer av tre komponenter: real avkastning på indexerade obligationer, marknadens förväntningar om framtida inflation samt en riskpremie i de fall förväntad framtida inflation skiljer sig från den verkliga. Eftersom det inte går att särskilja de sistnämnda komponenterna från varandra är det komplicerat att förutspå vad marknaden förväntar att den framtida inflationen kommer att bli. 2008 var ett extremt år och det var därmed troligen ännu svårare än i normala fall att bedöma marknadsmässig inflation. Att bolag B, C och E sänkte sitt inflationsantagande med olika procentsatser kan tyda på att det förelåg svårigheter vid bedömning av detta antagande.

2007 hade de bolag som använder sig av Centralbankens rekommendation för förmånsbestämda planer i Storbritannien 0,4 procent lägre inflationsantagande än de bolag som använder sig av den marknadsmässiga bedömningen. Då vi jämförde dessa planers väsentlighet, det vill säga dess andel av totala förmånsbestämda pensionsantaganden i respektive bolag, visade det sig att både bolag A och Ds pensionsplaner i Storbritannien är mer väsentliga vid jämförelse med bolag E, B och Cs pensionsplaner. I detta sammanhang är det även intressant att påpeka bolag As respondentens påstående att det enbart är vad det gäller inflationsantagande för Storbritannien som bolaget inte accepterar aktuariens förslag.

4.1.4 Intervjufråga 4

Hur ofta omprövar Ni de demografiska antagandena?

All information kring personalomsättning kommer i **bolag A** från personalavdelningen, exempel på detta är den anställdes ålder, lön eller vilken typ av pensionsplan denne har. Alla bolagets demografiska antaganden är lokala och de omprövas varje år. Dock beror antaganden kring förväntad livslängd på officiella statistiska tabeller och ändras därför när aktuella tabeller ges ut. **Bolag B** sätter samtliga antaganden vid samma tillfälle och därmed omprövas de demografiska antagandena årligen. Personalavdelningen lämnar uppgifter kring de anställda, utifrån statistik. Dessa siffror kontrolleras inte av pensionsredovisaren eftersom det är personalavdelningen som skall stå för dem. Antagandena ändras inte i någon större utsträckning såvida något speciellt inte händer. Respondenten betonar att det är komplicerat att vikta fram exakta siffror kring de anställda eftersom bolaget bedriver många olika verksamheter, och därför görs istället ett snitt på hela populationen. Den förväntade livslängden korrigeras endast då bolaget får nya tabeller. I **bolag C** sätter pensionsredovisaren de flesta demografiska antaganden, men denne kan om den ser det nödvändigt ta hjälp av personalavdelningen. Exempel på ett antagande som ofta tillhandahålls från personalavdelningen är det som rör personalomsättning. Den förväntade livslängden justeras först då nya tabeller erhålls, medan personalomsättning omprövas varje år. **Bolag D** diskuterar de demografiska antagandena inom pensionskommittén varje år. Respondenten anser att dessa antaganden är trögrörliga och därför väljer bolaget att inte ompröva dessa varje år, även om dessa diskuteras. Anledningen till att bolaget inte omprövar de demografiska antagandena varje år, är att de varje år skall lämna ett antagande på lång sikt vilket är mycket svårt, vad bolaget än väljer att göra för antaganden så blir det inte rätt. Dessutom har demografiska antaganden enligt respondenten mindre betydelse för storleken på pensionsåtagandet än vad de finansiella antagandena har. Bolaget får vad gäller antaganden kring förväntad livslängd hjälp av statistik och ändrar detta antagande då ny statistik utkommer. Respondenten betonar även att det är intressant att diskonteringsräntan är så hårt styrd medan demografiska antaganden inte är lika hårt styrda. **Bolag E** omprövar förväntad livslängd när nya tabeller ges ut. Respondenten betonar att den förväntade livslängden inte påverkar pensionskulden i någon större utsträckning förrän ett tabellbyte sker. Bolaget har som policy att använda tabeller med en hög förväntad livslängd, detta av försiktighetsskäl. Beträffande övriga demografiska antaganden exempelvis personalomsättning hade respondenten inte någon information kring detta.

Analys intervju fråga 4

Av IAS 19 framgår inte hur ofta bolagen ska ompröva demografiska antaganden. Bolag A, B och C omprövar demografiska antaganden, såsom personalomsättning, varje år. Angående bolag E erhöll vi ingen uppgift gällande omprövning av demografiska antaganden med undantag för den förväntade livslängden. Bolag D uttrycker att de demografiska antagandena är trögrörliga och därmed har bolaget valt att inte ompröva dessa antaganden årligen. Dessutom påpekar bolag D att pensionskulden inte påverkas av de demografiska antagandena i lika hög grad som av de finansiella. Vad gäller antagandet kring den förväntade livslängden har i princip alla bolag valt att gå tillväga på samma sätt, det vill säga att justera antagandet då aktuella officiella tabeller ges ut.

4.1.5 Intervjufråga 5

Har bolaget på något sätt uppmärksammat problem gällande tabeller kring förväntad livslängd, det vill säga att olika beräkningsmetoder används i olika länder och att detta antagande därmed kan skilja sig åt mer än det bör - alltså mer än den faktiskt observerade livslängden?

IAS 19 nämner inte hur den förväntade livslängden borde fastställas och det finns inte heller något krav kring informationsgivning rörande detta antagande. Verrall et al.:s (2005) studie kom fram till att olika beräkningsmetoder används vid framtagande av livslängdstabeller i olika länder och att den förväntade livslängden därmed systematiskt varierar betydligt mer mellan länder än den faktiska observerade livslängden gör. Inget av de undersökta bolagen har uppmärksammat detta problem. Exempelvis menade respondenten från bolag B att detta inte är något som bolaget kan påverka. Bolaget tar inte själva fram detta antagande utan bolaget måste förlita sig på statistik som nationalekonomer tagit fram. Respondenten menade vidare att bolaget inte har någon åsikt kring de tabeller som erhålls eftersom de inte vet hur pass väl tabellerna stämmer överens med verkligheten. Bolag A och D påpekade dock problematiken kring aktualitet av de förväntade livslängdstabellerna. Respondenten från bolag A menade att detta antagande vållar mest problem, vilket framkommer av empirin avseende intervjufråga två. Bolag D nämnde att antagandet gällande förväntad livslängd ibland är komplicerat då bolaget måste välja tabeller som passar gruppens sammansättning. I Storbritannien finns det flera tabeller att välja mellan. Bolaget är väl medvetet om att människor tenderar att leva längre och därför har de valt att i den mån det går anpassa tabellerna till de medlemmar som finns i pensionsplanerna.

4.2 Forskningsfråga två: Hur har den globala finanskrisen påverkat fastställandet av antagandena?

4.2.1 Intervjufråga 6

Hur har den globala finanskrisen påverkat fastställandet av antagandena?

Respondenten från **bolag A** anser att förutom fastställande av statsobligationsränta i Sverige 2008 hade inte krisen någon större påverkan. Detta eftersom bolaget oavsett en ekonomisk kris måste tänka långsiktigt kring de aktuariella antagandena. **Bolag B** låste 2008 i princip samtliga antaganden, detta berodde på att bolaget gjorde bedömningen att 2008 inte var ett representativt år. Respondenten betonade att man skall tänka på att det inte är innevarande år man skall göra beräkningar för. Exempelvis bör inte löneökningstakten sänkas ett visst år på grund av att det under året är lågkonjunktur. Även respondenten från **bolag C** menar att trots en kris måste bolaget tänka på vad som kommer att hända i framtiden, och om krisåret verkligen är representativt. Respondenten anser inte att krisen ändrat antagandena så mycket, utan snarare har bolaget tänkt till extra mycket gällande sina parametrar. Inom bolaget fördes mycket diskussioner kring parametrarna inför bokslutet 2008. Enligt respondenten från **bolag D** är det viktigt att tänka långsiktigt, men den globala krisen har påverkat antagandena, eftersom vissa justeringar var nödvändiga för att inte avvika från standarden. Inflationsantagandet för 2009 justerades ned eftersom bolaget har gjort bedömningen att inflationen kommer att bli något lägre. Därmed har bolaget valt att ligga lite under centralbankens långsiktiga inflationsmål. Även tillgången på arbetskraft diskuterades och därmed lönesättning, och till följd av finanskrisen justerades förväntad framtida löneökningstakt ned. **Bolag E** valde att inför bokslutet 2008 justera ned inflationsantagandena i en del länder såsom i exempelvis Sverige och Storbritannien eftersom de såg

lågkonjunkturen som ett tecken på att inflationen skulle minska. Övriga antaganden tog bolaget fram enligt sin modell utifrån rådande marknadsvillkor, exempelvis sänktes diskonteringsräntan avseende svenska pensionsplaner nästan till statsobligationernas räntenivå.

Analys intervjufråga 6

Utifrån det empiriska materialet kan konstateras att bolag A, B och C hanterade den finansiella krisen på ett likartat sätt. Samtliga respondenter framhäver långsiktigt tänkande vid fastställande av aktuariella antaganden. Eftersom 2008 inte var ett representativt år på grund av den finansiella krisen anser respondenterna att bolagen inte skulle ta hänsyn till de extrema förhållandena på marknaden vid fastställande av aktuariella antagandena. Bolag B valde till och med att låsa i princip alla aktuariella antaganden. Bolag D framhäver också det långsiktiga tänkandet, men betonar att vissa justeringar ändå var nödvändiga. Bolag E valde däremot att anpassa de aktuariella antagandena utifrån den rådande marknadssituationen. En intressant iakttagelse avseende bolag E och D är att medan bolag E redan 2008 drog ned inflationsantagandena såväl för Sverige som för Storbritannien, justerade bolag D ned dessa antaganden först 2009.

4.2.2 Intervjufråga 7

Vilka resonemang fördes när ni skulle fastställa diskonteringsfaktor för bolagets förmånsbestämda pensionsplaner år 2008? Vilka faktorer var avgörande för det slutliga valet (I Sverige och Storbritannien)? Vad anser Ni om IASBs förslag angående förändring av fastställandet av diskonteringsfaktorn? Anser Ni att paragraferna 19 & 23 i IAS 1 kunnat vara en möjlig lösning i den situation som uppstod 2008 då statsobligationsräntan uppgick till 2,4 %?

De erhållna svaren avseende IASBs förslag samt kring IAS 1 presenteras inte, utan analyseras direkt. Detta eftersom respondenterna lämnade likartade svar.

Bolag A tänker alltid långsiktigt, det som händer idag är inte det som bolaget skall basera sina beräkningar på. Vad det gäller *Sverige* låg statsobligationsräntan 2008 på cirka 3 procent och inflation på cirka 1 procent. 2007 var statsobligationsräntan på cirka 4 procent medan inflationen var på cirka 2 procent. Respondenten menade att eftersom den reala avkastningen inte har förändrats, har bolaget valt att inte justera förväntad inflation och därmed ligga kvar på samma nivå. En annan orsak till detta var att 2008 var ett rörigt år i världen och inget bra år att utgå ifrån. Bolaget hade en diskussion inte bara inom bolaget utan även med andra svenska företag, via NRG. De flesta bolagen valde att inte ändra något av de mest problematiska antagandena, diskonteringsränta och inflation, eftersom 2008 var ett väldigt speciellt år. Beträffande *Storbritannien* följde bolaget standarden exakt vad gäller fastställande av diskonteringsränta för förmånsbestämda pensionsplaner. Bolaget har inte haft några problem gällande fastställandet av diskonteringsränta i Storbritannien. Detta beror på att avkastningen på förstklassiga obligationer inte varierar särskilt mycket under den genomsnittliga löptiden på 15 år som bolaget har på sina förmånsbestämda pensionsplaner i Storbritannien. Bolaget behöll samma nivå avseende diskonteringsränta för pensionsplaner i Storbritannien.

Enligt IAS 19 skall **bolag B** avseende den *svenska* förmånsbestämda planen titta på diskonteringsräntan per 31 december för en statsobligation med samma löptid som förpliktelsen. I standarden står hur bolag skall göra gällande diskonteringsräntan, men eftersom situationen var så extrem 2008 så var det inte rättvisande, hade bolagen följt standarden hade de behövt sänka räntan med flera procentenheter. Därmed valde bolaget att

frånga standarden eftersom de ansåg att det inte var rättvisande att följa regelverket. Eftersom standardsättarna började omarbeta standarden efter krisåret 2008, tyckte troligen inte de heller att regelverket var rättvisande. Även diskonteringsränta avseende förmånsbestämda pensionsplaner i *Storbritannien* låstes. Då bolaget på koncernnivå valde att låsa sina antaganden för 2008 var detta inte omtyckt bland dotterbolagen i *Storbritannien*, detta eftersom det innebar att bolagen fick en extra kostnad i och med att de blev tvungna att göra dubbla beräkningar. Dotterbolagen vill att den interna beräkningen i mesta möjliga mån skall stämma överens med IFRS beräkningen, eftersom de då slipper dubbla beräkningar. Dotterbolagets revisorer godtog inte att bolaget i sina lokala böcker använde sig av koncernens beräkningar, då de ansåg att den låsta diskonteringsräntan blev för låg med koncernens antaganden. Dessutom ansåg revisorerna att bolaget skulle följa regelverket och därmed titta på räntan på företagsobligationer med samma löptid som åtagandet per 31 december.

Bolag C hade haft diskussioner kring att 2007 års diskonteringsränta för *Sverige* var hög i jämförelse med andra bolag och därför valde de att för 2008 endast sänka med 0,5 procent. Om diskonteringsräntan legat på denna nivå redan året innan hade bolaget valt att ligga kvar, eftersom man måste tänka långsiktigt. Bolagets aktuarie ifrågasatte sänkningen och ansåg att en större sänkning vore rimlig. Respondenten betonade samarbetet med NRG och inom NRG var de ense om att 2008 års referensränta inte var representativ och att bolagen skulle ligga kvar på samma nivå som föregående år. Beträffande *Storbritannien* beskrev respondenten att arbetet på bolaget sker på en mycket decentraliserad nivå och att lokala dotterbolaget i samråd med sin aktuarie sätter dessa antaganden. Diskonteringsränta för *Storbritannien* höjdes med 0,1 procent.

Vid fastställande av diskonteringsränta i *Sverige* brukar **bolag D** gå tillväga på följande sätt: antingen tittar de på tioåriga statsobligationer och extrapolerar därefter, eller så utgår bolaget från 20årig swapränta, vid dessa båda beräkningar erhålls ungefär samma resultat. Men då bolaget för bokslutet 2008 provade dessa metoder fick de fram en väldigt låg diskonteringsränta vilket berodde på att marknaden var i obalans. Bolaget bestämde sig därför för att 2008 gå tillväga på ett annorlunda sätt. Bolaget utgick istället från långa realränteobligationer, som enligt respondenten också är statsobligationer. Sedan lade bolaget på Riksbankens långsiktiga inflationsantagande och på så sätt fick de ett rimligare diskonteringsränteantagande. Respondenten hänvisar till IAS 19 punkt 75, där det står att antagandena skall vara ömsesidigt förenliga. Därmed ansåg bolaget att om inflationen ligger på 2 procent så kan inte diskonteringsränta bli 2,4 procent, respondenten anser att man i ett sådant läge bör titta på realränteobligationer. Bolaget anser sig ha följt standarden och ingen avvikelse från standarden uppstod. Diskonteringsräntan för *Sverige* 2008 sänktes därför på grund av ovanstående resonemang med 0,25 procent.

Läget för *Storbritannien* var det motsatta jämfört med *Sverige* eftersom *Storbritannien* har en djup marknad för företagsobligationer. Under normala omständigheter ligger räntan för de flesta företagsobligationer relativt väl samlade på mellan 1,0- 1,5 procent över räntan för statsobligationer. Vid denna tidpunkt var det många företagsobligationer som låg betydligt högre än 1,5 procent över och därmed blev den genomsnittliga räntan för företagsobligationer väldigt hög. Anledningen till detta var att marknaden var i obalans och företagens kreditvärdighet ifrågasatt. Därmed fanns en risk att diskonteringsräntan skulle bli för hög och åtagandet därmed för lågt beräknat. Istället diskuterade bolaget kring att skillnaden mellan en stats- och företagsobligation över tiden inte skall vara alltför stor, det får dock finnas en viss skillnad. Därmed bestämde bolaget att den maximala spreaden skulle vara 1,5 procent, mer än så anser bolaget att det inte skall skilja. Bolaget baserade diskonteringsräntan på en

företagsobligation som låg på 1,5 procent över statsobligationsräntan. Bolaget hittade företagsobligationer som matchade kraven. Diskonteringsränta avseende engelska pensionsplaner låg på samma nivå vid en jämförelse med 2007.

2008 sänkte **bolag E** sin diskonteringsränta för *Sverige* med 1,7 procent och låg därför på i princip samma nivå som statsobligationsräntan. Bolaget blev förvånat över att andra bolag inte gjorde på samma sätt. De flesta bolag hade en diskonteringsfaktor på runt fyra procent. Bolaget förde mycket resonemang kring fastställande av diskonteringsränta 2008, bland annat hade de diskussioner med revisorer angående möjligheten att använda swapränta istället för statsobligationsräntan. Slutligen beslutade bolaget att göra exakt som det står i regelverket. De diskuterade problematiken kring diskonteringsränta även inom NRG, koncernredovisningschefen deltog, men här kom bolagen inte fram till någon gemensam ståndpunkt. I efterhand känner bolaget styrkan i att ha följt reglerna, eftersom de på så sätt sluppit hamna i diskussioner gällande att inte ha följt regelverket. Vidare anser respondenten att man kan ifrågasätta varför andra bolag inte behövde följa reglerna, respondenten uttryckte en tanke kring att det eventuellt funnits en tyst överenskommelse på marknaden.

Beträffande *Storbritannien* fick bolaget fram en ränta som var 0,3 procent högre 2008 än 2007. Även i *Storbritannien* valde bolaget en ränta som låg på ungefär samma nivå som den som fanns på marknaden.

Analys intervjufråga 7

Enligt IAS 19 punkt 78 fastställs räntesatsen för att diskontera förpliktelser beträffande ersättningar efter avslutad anställning genom "... hänvisning till den vid rapportperiodens slut marknadsmässiga avkastningen på förstklassiga företagsobligationer. I länder där det inte finns någon fungerande marknad för sådana obligationer ska den marknadsmässiga avkastningen på statsobligationer användas". För samtliga undersökta bolag är det obligatoriskt att använda sig av en statsobligationsränta vid fastställandet av diskonteringsfaktorn för förmånsbestämda pensionsplaner i Sverige. Detta beror på att Sverige inte har en utvecklad marknad för företagsobligationer. Läget i *Storbritannien* är det motsatta, det vill säga att förstklassiga företagsobligationer används som referensränta vid fastställande av detta antagande. Samtliga respondenter ansåg att 2008 var ett väldigt speciellt år och att det därför uppstod svårigheter gällande fastställandet av diskonteringsränta. Det valda sättet att hantera denna situation skiljer sig dock åt i de undersökta bolagen.

Både bolag A och B har valt att inte ändra detta antagande för *Sverige*, deras resonemang skiljde sig dock något. Båda bolagen anser att 2008 inte var ett representativt år att bygga detta antagande på och gjorde en medveten avvikelse från standarden. Bolag A betonade att de i sitt fall inte behövde ändra något då den reala avkastningen inte har förändrats. Bolag B valde att medvetet frångå standarden och utgå från föregående års siffror. Bolag C sänkte antagandet gällande diskonteringsränta med 0,5 procent, detta som en konsekvens av att de redan låg lite högt från föregående år vid en jämförelse med andra bolag. Om bolaget inte haft en högre diskonteringsränta från föregående år, hade bolaget valt att inte ändra någonting eftersom 2008 inte ansågs vara ett representativt år. Bolaget Es lösning på denna situation skiljer sig väsentligt från övriga intervjuade bolag, då de valde att sänka diskonteringsfaktorn till i princip samma som statsobligationernas räntenivå. Att följa regelverket var den faktor som var avgörande vid diskussionerna, bolaget ville enligt respondenten "göra rätt för sig". En annan bidragande faktor till detta beslut kan vara att de svenska pensionsplanerna enbart utgör tio procent av bolagets pensionsförpliktelser och därmed har en ändring av detta antagande en mindre påverkan på det totala pensionsåtagandet. Å andra sidan uppgår de svenska

pensionsplanerna till nästan tre procent av bolag Es balansomslutning, vilket är en halv procent mer än de svenska pensionsplanernas andel av balansomslutningen i bolag B. Vi kan därmed inte påstå att den möjliga effekten av diskonteringsräntans sänkning på bolag Es balans- och resultaträkning är marginell. Bolag D anser sig också ha följt standarden, men gjorde en betydligt mindre sänkning än bolag E, då sänkningen endast var 0,25 procent. Respondenten kunde detaljerat beskriva hur de gick tillväga och vilka argument som de bygger sina beslut på. Ingen avvikelse från standarden gjordes enligt bolaget, utan de ansåg att ett rimligt antagande uppnåddes.

Beträffande *Storbritannien* har samtliga bolag förutom bolag B hittat en lösning som enligt deras förklaringar är förenlig med regelverket. Bolag B valde att även låsa detta antagande i *Storbritannien* med stöd av samma argumentation, det vill säga att 2008 inte var ett representativt år att utgå ifrån, då aktuariella antaganden ska vara långsiktiga. Enligt Elwin (2009) har den finansiella krisen visat på att det nuvarande sättet att fastställa diskonteringssatsen är felaktigt, och då även när en avkastning på förstklassiga obligationer används som referensräntan. Dock var det enbart bolag B av de undersökta bolagen, som ansåg att det även var problematiskt vad det gäller fastställande av diskonteringsfaktor när man utgår från förstklassiga företagsobligationer.

Utifrån de undersökta bolagen kan vi konstatera att bolagens diskonteringssatser för 2008 ligger på ungefär samma nivåer beträffande svenska pensionsplaner (4 %), dock med undantag för bolag E. Detta trots att bolagen har ganska olika löptider på sina pensionsförpliktelser (12-29 år). För år 2007 låg diskonteringsräntan för samtliga observerade bolag på ungefär samma nivå. Analysen visar på att ett av de undersökta bolagen inte gjorde samma bedömning som övriga bolag. Avseende förmånsbestämda planer i *Storbritannien* så har samtliga bolag gjort liknande bedömningar (diskonteringsränta för pensionsplaner i *Storbritannien* låg för 2008 på mellan 5,5-6 procent i samtliga observerade bolag, löptid mellan 7-20 år).

Eftersom finanskrisen orsakade att skillnaden mellan ränta på statskuldsobligationer och ränta på företagsobligationer ökade ytterligare försämrades jämförbarheten mellan olika länders pensionsplaner (ED, 2009). IASB har uppmärksammat gällande denna problematik vilket ledde till att rådet 2009 gav ut ett förslag till en regelförändring avseende fastställande av diskonteringsränta (ibid). Förslaget gick ut på att diskonteringssatsen alltid ska baseras på den marknadsmässiga avkastningen på förstklassiga företagsobligationer i slutet av rapporteringsperioden. Detta innebär att alternativet med statskuldräntan inte längre är möjligt. Angående detta förslag uttryckte sig samtliga respondenter positivt och pekade på den försämrade jämförbarheten mellan länder som den nuvarande regleringen innebär. Samtliga bolag menar dessutom att den föreslagna ändringen skulle underlätta mycket i sådana situationer som uppstod i slutet av 2008. Enbart bolag C uttryckte en viss skepsis kring hur den hypotetiska räntan skulle fastställas och även att förslaget skulle kunna leda till en större godtycklighet än nuvarande reglering, det vill säga ett ännu större inslag av subjektivitet än vid den nuvarande regleringen.

Punkt 19 samt punkt 23 i IAS 1 har inte uppmärksammat av respondenterna. Som exempel kan nämnas att respondenterna från bolag B och D till och med ansåg att en eventuell tillämpning av denna standard hade varit "drastisk" och en form av kritik mot normsättaren. Respondenten från bolag E har efter konsultation med bolagets aktuarie kommit med förklaringen att bolag inte kan använda sig av dessa paragrafer just vad det gäller diskonteringsränta.

4.3 Forskningsfråga tre: Hur uppnås att aktuariella antaganden är neutrala?

4.3.1 Intervjufråga 8

I IAS 19 anges att aktuariella antaganden ska vara neutrala. Kan Ni beskriva processen med att säkerställa att de aktuariella antagandena är neutrala? Anser Ni att det finns ett utrymme för ledningen att göra orimliga antaganden?

Bolag A betonar samarbetet med aktuariebyrån och bolaget anser att dessa aktuarier är pålitliga, bolaget följer standarden och vill åstadkomma en "fair value" på sina pensionsförpliktelser. Ledningen har aldrig velat ändra förslagen på antagandena och detta beror på att ledningen sitter med när antaganden bestäms, även aktuarien sitter med. Det är enligt respondenten inte lätt för bolagsledningen att manipulera siffror och det finns inte heller något utrymme för detta. Respondenten ger dock ett exempel gällande IFRIC 14 som enligt henne är ett område där ledningen kan ha ett större incitament att påverka siffrorna. Respondenten förklarar att om bolaget exempelvis ändrar diskonteringsräntan påverkas balans- och resultaträkning först i framtiden. Däremot ger IFRIC 14 en påverkan direkt genom en nedskrivning i balansräkningen.

Bolag B uppger att de uppnår neutralitet beträffande sina antaganden genom att antagandena kontrolleras av flera parter. Bolaget stämmer av med revisorer och bolaget får dessutom ett omdöme gällande aktuella antaganden av sin aktuarie. Bolaget ser alltid till att revisorerna ser vilka antaganden de planerar sätta. I sista hand godkänns antagandena av "Audit Committee", bolagets redovisningsråd, som består av medlemmar ur styrelsen. Enligt respondenten finns det inget utrymme för ledningen att använda sig av den flexibilitet som finns kring fastställandet av aktuariella antaganden.

Bolag C samlar in underlag från personalavdelningen och från bolagets internbank. Därefter undersöker pensionsredovisaren vilka antaganden som hon anser är lämpliga att sätta enligt denna statistik. Det är viktigt att kunna motivera varje parameter, speciellt om det skett en förändring gentemot föregående år. Därefter förs en diskussion med ledningen och bolaget diskuterar även med NRG, detta gäller de viktigaste parametrarna såsom exempelvis diskonteringsränta. Allra sist förs en diskussion med aktuarien. För att kunna göra välbetänkta bedömningar anser respondenten att det är viktigt med erfarenhet och att bolaget tänker långsiktigt och undviker fluktuationer, såvida det inte hänt något som kommer att påverka pensionsförpliktelsen på sikt. Respondenten framhäver att ett samarbete med andra bolag är mycket viktigt. Antaganden ska vara långsiktiga och det är av stor vikt att bolaget kan förklara hur de har kommit fram till dem. Detta leder till att det inte finns någon större möjlighet för ledningen att sätta orimliga antaganden.

För att **bolag D** skall uppnå neutralitet beträffande fastställande av aktuariella antaganden utgår bolaget från de marknadsdata som finns, såsom marknadsränta, Centralbankens långsiktiga inflationsmål, livslängdstabeller, statistik och alla övriga källor som de kan hitta. Bolaget anser att källorna är neutrala. Därefter förs diskussioner inom bolagets pensionskommitté och bolaget hämtar även information från sin aktuarie. Respondenten anser att bolaget fastställer antaganden efter bästa förmåga och att de därefter har revisorer som granskar och kontrollerar detta. Bolaget har ambitionen att alla antaganden skall vara neutrala. Respondenten påpekar vidare att de flesta bolagsledningar väljer att följa standarden framförallt eftersom de vid orealistiska bedömningar riskerar att få kritik.

Bolag E har en egen modell som följs för att kunna uppnå neutrala antaganden. Bolaget gör inga egna bedömningar utan de använder sig av denna modell. I början av december undersöker bolaget om de är överens med sina aktuarier. Om det finns avvikelser mellan aktuarierapporten och bolagets egen bedömning utreder bolaget varför. Respondenten menar att bolaget alltid måste hålla sig inom det intervall som aktuarien satt, om de inte gör det riskerar bolaget att få en anmärkning av aktuarien. Denna anmärkning kan bolagets revisor se, eftersom revisorn har tillgång till aktuarierapporten. Då definitiva antaganden är klara skickas detta ut till koncernledningen. Respondenten har aldrig varit med om att ledningen vill ändra dessa antaganden.

Analys intervjufråga 8

I punkt 72 i IAS 19 stadgas att aktuariella antaganden ska vara neutrala. Neutrala innebär att antagandena varken ska vara oförsiktiga eller överdrivet försiktiga (p. 74, IAS 19). Bolag A och E lägger stor vikt vid samarbetet med aktuarien. Som vi påpekade i analysen avseende fråga ett, förlitar sig bolag A mycket på aktuariens omdöme. Därför är det inte förvånande att bolaget även betonar aktuarien i process med att säkerställa neutralitet. Bolag E nämner att om det finns avvikelser mellan bolagets bedömning och aktuariens förslag så måste detta utredas och en ändring göras, detta för att inte riskera att få en anmärkning av aktuarien, som sedan är synlig för revisorn. Enligt bolag A och Es uppfattning är alltså aktuariens roll gällande antagandens neutralitet avgörande. Bolag B betonar däremot revisorns granskande roll. Bolag C skiljer sig något från de övriga genom att även ta upp ett samarbete med NRG. Enligt respondentens mening är det viktigt att antagandena inte sticker ut utan är jämförbara med de andra bolagens antaganden. Det är endast bolag D som inte framhäver någon specifik part i denna process, utan istället anser respondenten att samarbetet mellan alla parter är avgörande för att antagandena ska bli neutrala.

Vad gäller utrymmet att använda sig av orimliga antaganden är samtliga respondenter överens om att detta utrymme inte är stort. Detta motsäger Kinserdals (2006) påstående att fastställande av aktuariella antaganden vid beräkning av pensionsförpliktelsens storlek är ett av det mest kritiska områden inom pensionsredovisning för EM. Bolag A anger att IFRIC 14 innehåller ett större incitament för ledningen att justera siffrorna på önskvärd sätt, eftersom IFRIC 14 har en omedelbar påverkan på balansräkningen. Detta överensstämmer med Glaums (2009) påpekande kring korridormetoden, det vill säga att resultaträkningen och balansräkningen påverkas av ändringar i antagandena först längre fram i tiden.

5. Slutsats

I detta kapitel redovisas slutsatser och reflektioner som vi har dragit utifrån den genomförda analysen. Slutsatserna presenteras enligt våra tre forskningsfrågor. Dessutom ger vi i detta kapitel förslag till fortsatt forskning.

5.1 Slutsatser kring forskningsfråga nummer ett

Hur fastställs de aktuariella antagandena?

Fastställande av aktuariella antaganden är en komplex process som involverar såväl interna som externa medarbetare på varje bolag. Det är företagets ansvar att utifrån sin bedömning uppnå antaganden som är neutrala och ömsesidigt förenliga. Samtliga undersökta bolag använder sig av aktuariella tjänster i denna process. Ur respondenternas svar kan tydas att det framförallt är de finansiella antagandena som de behöver hjälp med. Omfattningen på dessa tjänster har i fyra fall av fem inte förändrats sedan IAS 19 blev obligatorisk 2005. Det var endast ett bolag som uttryckte att omfattningen av aktuariella tjänster har minskat. Vi har kunnat identifiera att de undersökta bolagen förlitar sig på aktuariens bedömning i olika hög grad. I vårt urval identifierade vi två extremfall, där det ena bolaget bedömer att en stor och internationell aktuarie är mer kunnig än bolaget själva att avgöra vilka antaganden som är rimliga. I det andra extremfallet sågs en aktuarie enbart som en av informationskällorna som bolaget tar hänsyn till vid arbetet med att fastställa antaganden. Denna studie visar därmed på att tillförlitligheten av aktuariens arbete inte bedöms på samma sätt.

Vi har utifrån vårt empiriska material kunnat konstatera att det föreligger ett behov i tre av fem fall att anlita en global aktuarie för samtliga förmånsbestämda pensionsplaner. Vi anser att en av anledningarna till att bolag eftersträvar en global aktuarie är för att få en mer jämförbar redovisning. Detta eftersom en global aktuarie skulle använda sig av samma beräkningsmetoder för samtliga förmånsbestämda pensionsplaner. Dessutom anser flera av de undersökta bolagen att de genom att anlita en global aktuarie kan ges en möjlighet att förhandla ned priset på tillhandahållna tjänster. Ett annat starkt mönster vi kunnat observera är att i fyra av fem fall har de utländska dotterbolagen i vilka pensionsplaner finns, ett betydligt inflytande vid fastställande av aktuariella antaganden på koncernnivå.

Vi har vidare identifierat vilka av de aktuariella antaganden som anses vara mest problematiska. Tre av de fem undersökta bolagen uttryckte svårigheter vid fastställandet av diskonteringsränta. Detta beror enligt oss på, som en av våra respondenter beskrev, att antagandet är starkt reglerat samtidigt som referensräntorna är lätttröliga. Det kan därmed vara problematiskt för bolagen att hitta referensräntor som uppfyller standardens beskrivning.

De undersökta bolagen fastställer inflation i Sverige utifrån Riksbankens långsiktiga inflationsmål och det förelåg en god jämförbarhet avseende detta antagande för svenska pensionsplaner 2008. I Storbritannien används däremot två tillvägagångssätt. Antingen utgår bolagen från Centralbankens långsiktiga mål eller utifrån den marknadsmässiga inflationen. Vi anser att de två skilda sätten att fastställa inflationsantagandet på i Storbritannien försämrar jämförbarheten mellan bolagen något. Detta då de bolag som använde sig av Centralbankens inflationsmål hade en något lägre inflation 2007 och att de avseende 2008 valde att inte förändra detta antagande vilket de övriga tre bolagen gjorde. En annan intressant iakttagelse är att de bolag som utgick ifrån Centralbankens inflationsmål 2007 hade mer väsentliga pensionsskulder i Storbritannien i förhållande till sin totala pensionsförpliktelse än vad övriga bolag hade. Detta kan möjligtvis tyda på att det finns incitament för bolag A och D att

använda sig av den metod som ger att lägre inflationsantagande, då val av en lägre inflation minskar bolagets pensionsförpliktelse. Dock kan det finnas andra förklaringar till denna iakttagelse, exempelvis att det enligt dessa bolag helt enkelt är mer rimligt att använda denna metod med tanke på antagandenas långsiktiga karaktär.

Av standarden framgår inte hur ofta bolaget ska ompröva sina demografiska antaganden utan enbart vilka demografiska antaganden bolaget skall fastställa vid beräkning av sina pensionsåtaganden. I tre av fem fall omprövas demografiska antaganden, såsom personalomsättning, årligen. I ett bolag kunde inget klart svar erhållas och i ett annat bolag görs ingen årlig omprövning då bolaget anser att dessa antaganden är trögrörliga. Förväntad livslängd ändras först då nya tabeller ges ut i samtliga undersökta bolag. Vi kan konstatera att det i de observerade bolagen föreligger ett mindre intresse för demografiska antaganden jämfört med finansiella. För framtagande av demografiska antaganden har ofta personalavdelningen en framträdande roll och därmed blir pensionsredovisarens roll beträffande dessa antaganden mindre. Vi kan hålla med en av våra respondenter om att det är anmärkningsvärt att normsättaren utformade en så hårt styrd reglering kring exempelvis diskonteringsränta men inte beträffande demografiska antaganden. Detta kan enligt oss leda till en sämre jämförbarhet mellan företagens redovisning.

5.2 Slutsatser kring forskningsfråga nummer två

Hur har den finansiella krisen påverkat fastställande av aktuariella antaganden?

Tre av de undersökta bolagen betonade att det trots den finansiella krisen är viktigt att se långsiktigt på de aktuariella antagandena, då pensionsskulden kommer att regleras långt fram i tiden. Ett av de undersökta bolagen valde till och med att i princip låsa samtliga antaganden. Dock fanns det ett bolag som anpassade sina aktuariella antaganden i enlighet med den rådande marknadssituationen, detta då det enligt bolaget var nödvändigt för att följa standarden.

I denna studie lades fokus på fastställande av diskonteringsränta för svenska pensionsplaner respektive pensionsplaner i Storbritannien, under det finansiella krisåret 2008. En diskonteringsränta för förmånsbestämda pensionsplaner ska enligt IAS 19 inte bygga på företags- utan på marknadsspecifika förutsättningar, vilka är de samma för alla bolag i denna studie. Vad gäller förmånsbestämda pensionsplaner i Storbritannien gjordes bedömningar som ledde till en liknande diskonteringsränta mellan bolagen. Beträffande svenska förmånsbestämda pensionsplaner kom fyra av fem bolag fram till i princip samma diskonteringsränta. De resonemang som fördes vid fastställande av diskonteringsränta för Sverige skiljde sig dock. Tre bolag kan anses ha avvikit från standarden eftersom 2008 inte var ett representativt år att bygga sina antaganden på enligt dessa bolag. Två bolag kan anses ha följt standarden, men kom fram till olika diskonteringsräntor. Denna studie visar på att tillämpningen av den nuvarande regleringen kring detta antagande under den finansiella krisen ledde till skilda tolkningar av denna standard. IASBs förslag kring förändring av den nuvarande regleringen gällande fastställande av diskonteringsränta välkomnades av de undersökta bolagen. Detta då förslaget hade underlättat avsevärt för bolagen i sådana situationer som inträffade under 2008. Den finansiella krisen orsakade även att jämförbarhet mellan de undersökta bolagen inte kan anses vara uppnådd avseende den svenska diskonteringsräntan, då ett av de undersökta bolagen till skillnad från andra bolag gjorde en väsentlig sänkning av detta antagande.

Utifrån analys avseende forskningsfråga ett kan vi även konstatera att en större variation avseende inflationsantagande upptäcktes 2008 för förmånsbestämda pensionsplaner i Storbritannien än vid 2007. Vi kan alltså dra slutsatsen att den finansiella krisen hade en negativ påverkan på jämförbarheten mellan de undersökta bolagen avseende detta antagande. Principbaserad redovisning ställer höga krav på redovisaren eftersom denne tvingas göra egna bedömningar. Att bedöma ett lands inflation ska grunda sig marknadsmässiga förutsättningar och därför bör inflationen bedömas likartat. Denna studie visar dock på att så inte alltid är fallet, vilket kan beror på att det föreligger beräkningsmässiga svårigheter.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att den globala finanskrisen gav upphov till olika tillämpningar av IASBs regelverk med avseende på de aktuariella antagandena. Detta ledde i sin tur till en bristande jämförbarhet av dessa antaganden bland de undersökta bolagen.

5.3 Slutsatser kring forskningsfråga nummer tre

Hur uppnås att aktuariella antaganden är neutrala?

Samtliga bolag beskriver ett likartat tillvägagångssätt för att säkerställa att antagandena är neutrala. Bolagen beskriver att aktuariella antagandens neutralitet uppnås genom att det i processen av fastställandet ingår ett flertal parter, bland annat aktuarier, revisorer, redovisningskommittéer eller ett samarbete med NRG. Den part som betonas i de flesta fall är aktuarier. Det finns enligt de undersökta bolagen ett mycket litet utrymme för företagsledningen att sätta orimliga antaganden, något som motsäger den befintliga forskningens slutsatser som tyder på att aktuariella antaganden är det mest kritiska området inom pensionsredovisning vad gäller earningsmanagement.

5.4 Förslag till fortsatt forskning

I april 2010 presenterade IASB ett ”exposure draft”: *Defined Benefit Plans*. Där föreslås bland annat att korridormetoden för redovisning av aktuariella vintser/förluster skall slopas, något som varit ett mycket omdiskuterat ämne under de senaste åren. Om metoden slopas kommer detta drabba många företag exempelvis här i Sverige då det är många bolag som fortfarande tillämpar denna metod. Vi har under vår undersökning kunnat observera att det finns skilda åsikter bland pensionsredovisare gällande korridorregeln respektive eget kapital metoden. Ett par respondenter lyfte fram att det egentligen inte spelar någon roll vilken metod som används utifrån användbarhetsperspektiv då all nödvändig information för att kunna bedöma pensionsförpliktelsernas och förvaltningstillgångarnas storlek finns i pensionsnoten. Därför hade det varit intressant att undersöka, utifrån ett användbarhetsperspektiv, om slopandet av korridormetoden verkligen kommer att innebära en förbättring av pensionsredovisningen.

Ett annat intressant förslag i detta ”exposure draft” är en eventuell förändring av det sätt man beräknar räntekostnaden avseende pensionsförpliktelsen på. Denna beräknas numera på hela pensionsförpliktelsen. I nuläget har bolagen enligt en av våra respondenter incitament att placera pensionsmedel i aktier på grund av att om man placerar i aktier kan bolagen räkna med en högre förväntad avkastning på förvaltningstillgångar än då de investerar i andra värdepapper. På detta sätt får många bolag en positiv post i finansnetto, detta trots att pensionsförpliktelserna överstiger förvaltningstillgångarna. Därmed kan man fråga sig om detta incitament kommer att försvinna, eftersom den nya beräkningsmetoden istället kommer leda till att bolagen får ett negativt finansnetto från sina pensionsåtaganden, oavsett i vilka värdepapper de investerar.

Enligt Fasshauer et al.:s (2008) undersökning har ett flertal bolag som är börsnoterade i Storbritannien satt för hög diskonteringsränta vid jämförelse med andra bolag. Författarna uppmanar till en vidare forskning kring vad som ligger bakom dessa ”aggressiva” diskonteringsräntor.

Avslutningsvis rekommenderar vi i likhet med Glaum (2009) mer djupgående undersökningar, såsom denna studie, angående hur pensionsredovisning går till. Det är inte nödvändigt att dessa studier enbart behandlar pensionsredovisarens roll i denna process, utan studierna kan även studera samspelet mellan alla de parter som ingår i denna process, det vill säga revisorer, aktuarier, företagsledningar och förvaltare av pensionstillgångar.

Källförteckning

Böcker

Artsberg, K. (2005). *Redovisningsteori – policy och praxis* (3:a uppl.). Malmö: Liber Ekonomi.

Ericsson, L. & Wierdersheim-Paul, F., (2001). *Att utreda, forska och rapportera* (7:e uppl.). Malmö: Liber Ekonomi.

IASB (2009). *Internationell redovisningsstandard I Sverige IFRS/IAS 2009*. Stockholm: FAR SRS Förlag.

Jacobsen, D.I. (2002). *Vad, hur och varför? Om metodval i företagsekonomi och andra samhällsvetenskapliga ämnen*. Lund: Studentlitteratur.

Marton, J., Falkman, P., Lumsden, M., Pettersson, A-K. Rimmel, G. (2008). *IFRS- i teori och praktik*. Stockholm: Bonnier.

Sauders, M., Lewis, P., Thornhill, A. (2007). *Research methods for business students*. London: Pearson education.

Sundgren, S., Nilsson, H., Nilsson, S (2007): *Internationell redovisning teori och praxis*. Lund: Studentlitteratur.

Artiklar i tidskrifter

Amen, M (2007): Simulation-Based comparison of existent IAS 19 Accounting Options. *European Accounting Review*, Vol 16, No 2

Bozewics, J. (2004): Pension liabilities & new discount rate assumptions. *AFP Exchange*. Vol 24 No 2, pp. 37-38

Janzon, C. (2003): Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29. *Balans* nr. 4

Liebttag, B. (1986): Accounting for Pensions – Adverse effects expected from the new FASB pension rules, greater roll seen for CPAs. *Journal of Accountancy*. Vol 161 No 4, pp. 53-57

Mills, R. (2006): Defined Benefit Schemes - a guide to IAS 19. *Accountancy Ireland*. Vol. 38 No.3, pp. 16-18

Pichardo-Allison, R. (2009): IASB drops plan to alter discount rate calculation. *Global Pensions*.

Rundfelt, R. (2009): Underskattar SAS med flera sin pensionsskuld? *Balans* nr. 11

Vetenskapliga artiklar

- Beechy, T. H. (2009): The many challenges of pension accounting. *Accounting Perspectives*, Vol. 8 No. 2, pp. 91-111
- Carmona, S. & Trombetta, M. (2008): On the global acceptance of IAS/IFRS accounting standards: The logic and implications of the principles-based system. *J. Account. Public Policy*, Vol. 27, pp. 455–461
- Elwin, P. (2009): Discussion of “The logic of pension accounting”. *Accounting and Business Research*, Vol. 39 No. 3, pp. 251-253
- Ezra, D., (1988): Economic values: A pension Pentateuch. *Financial Analyst Journal*, Vol. 44 No. 2, pp. 58-67
- Fasshauer, J. D., Glauma, M. & Street D. L. (2008): Adoption of IAS 19R by Europe’s premier listed companies: Corridor approach versus full recognition Summary of an ACCA research monograph. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation*, Vol. pp. 113–122
- Fogarty, T., & Grant, J. (1995): Impact of the actuarial profession on financial reporting, *Accounting Horizons*, Vol. 9 No. 4, pp. 365-383
- Glaum, M. (2009): Pension accounting and research: a review. *Accounting and Business Research*, Vol. 39 No. 3, pp. 273-311
- Godwin, J.H., Goldberg, S.P. & Duchac, J.E. (1996): An empirical analysis of factors associated with changes in pension-plan interest-rate assumptions. *Journal of Accounting, Auditing and Finance*, Vol. 11 No. 2, pp. 305–323
- Godwin, H. (1999): An examination of pension actuarial assumptions over the decade following the issuance of FAS 87. *Journal of Pension Planning and Compliance*, Vol. 25 No. 1, pp. 62–75
- Gunz, S., McCutcheon, J. & Reynolds (2008): Independence, Conflict of Interest and the Actuarial Profession. *Journal of Business Ethics*, Vol. 89, pp. 77–89
- Healy, P.M. & Wahlen, J.M., (1999): A review of the earnings management literature and its implications for standard setting. *Accounting Horizons* Vol. 13, pp. 365–384
- Napier, C. J. (2009): The logic of pension accounting. *Accounting and Business Research. International Accounting Policy Forum*, Vol. 39 No. 3, pp. 231-249
- Schipper, K. (2003): Principles-based accounting standards. *American Accounting Association. Accounting Horizons*, Vol. 17 No. 1, pp. 61-72
- Tweedie, D. (2007): Can global standards be principle based? *Journal of Applied Research in Accounting and Finance*, Vol. 2 No. 1, pp. 3–8

Internetkällor och övriga dokument

Blake, D., Khorasanee, Z., Pickles, J. Tyrrall, D. (2008): *An Unreal Number: How Company Pension Accounting Fosters an Illusion of Certainty*. London: The Pension Institute, Cass Business School.

Danin, S. & Hed, C. (2009): *Osäkerhet i världen – leder till osäkerhet i pensionsredovisningen?* Magisteruppsats. Handelshögskolan vid Göteborgs Universitet.

ED (2009): Exposure draft ED/2009/10. Discount Rate for Employee Benefits. Proposed amendments to IAS 19. International Accounting Standards Board.

IASPLUS (2010): <http://www.iasplus.com/restruct/whatis.htm> (2010-04-05, kl. 13:02)

Kinserdal, F. (2006): "Ph.D. Dissertation in Accounting and Finance: Accounting for and valuation of pensions in Norway – Earnings management and whether analysts detect it" The Norwegian school of economics and business administration, the department of accounting, auditing and law.

Verrall, R. et al. (2005): *An International Comparative Study of Mortality Tables for Pension Fund Retirees*. <http://www.cass.city.ac.uk/media/stories/resources/mortality.pdf>

Årsredovisning Volvo, 2008

Bilaga

Intervjuguide

1. Anlitar Ni en aktuarie? Hur har aktuarietjänsternas omfattning förändrats sedan IAS 19 infördes 2005? Hur går ett eventuellt samarbete med aktuarier till? Inhandlas aktuarietjänster av flera aktuarieföretag, det vill säga ett aktuarieföretag för varje verksamhetsland där det finns förmånsbestämda pensionsplaner?
2. Vilka antaganden anser Ni är mest problematiska att fastställa?
3. Kan Ni beskriva hur inflationsantagandet fastställs för Sverige och Storbritannien?
4. Hur ofta omprövar Ni de demografiska antagandena?
5. Har bolaget på något sätt uppmärksammat problem gällande tabeller kring förväntad livslängd, det vill säga att olika beräkningsmetoder används i olika länder och att detta antagande därmed kan skilja sig åt mer än det borde - alltså mer än den faktiskt observerade livslängden?
6. Hur har den globala finanskrisen påverkat fastställandet av antagandena?
7. Vilka resonemang fördes när ni skulle fastställa diskonteringsfaktor för bolagets förmånsbestämda pensionsplaner år 2008? Vilka faktorer var avgörande för det slutliga valet (I Sverige och Storbritannien)? Vad anser Ni om IASBs förslag angående förändring av fastställandet av diskonteringsfaktorn? Anser Ni att paragraferna 19 & 23 i IAS 1 kunnat vara en möjlig lösning i den situation som uppstod 2008 då statsobligationsräntan uppgick till 2,4 %?
8. I IAS 19 anges att aktuariella antaganden ska vara neutrala. Kan Ni beskriva processen med att säkerställa att de aktuariella antagandena är neutrala? Anser Ni att det finns ett utrymme för ledningen att göra orimliga antaganden?